

წერილები

ქართულს მწერლობაზე.

ს ა ნ დ ა ს ს ი

Тифлист.

ქუთაძე ხელაძის სტამბა.

1888.

ვერილი

ქართულს მწერლობას.

36856

ს ა ნ დ ა ს ა .

Тифлисъ.

ექვთიმე სულაძის სტამბა.

1888.

Дозволено цензурою: Тифлисъ, 8 Юня 1888 года.

ვინ მიხატება ზირველად საქართველოში ბატონ- უმობას უურადღებს.

ჩვენ, ქართველებს, მაინცა და მაინც არა გვაქვს მდიდარი წარსული, ჩვენი წარსული არის ყოველივე ჩვენი უბედურების მიზეზი და შეტდომანი. ეს შეტდომები ჩვენმა მამებმა ჩვენ არ აკვატილეს გზიდან. ივინი ამების თავიდან ასაცილებლათ სულ არ ზრუნავდნენ, ივინი არ გრძნობდნენ თავიანთ მამების შეტდომებს, არ გრძნობდნენ თვით თავიანთ შეტდომებსაც. რომ ყოველივე ჩვენის უბედურების მიზეზი თვით ჩვენი წინაპრები არიან, ამას ფიქრი არ უნდა, მაგრამ ამ უბედურებაზე უარესი უბედურება ის არის, თუ ასეთ შეტდომებს არც შთამომავლობა აკვირდება და იგი არ სცდილობს, რომ ეს თავის მამაპაპური შეტდომები თავიდან აიცილოს. მე ჩვენს ძველს მამებს მაინცა და მაინც დიდის საუკუედურებით არ მივმართავ, მე მინდა აქ შევესო მხოლოდ იმ ძველ ქართველ მამებს და მწერლებს, რომლებიც ამ მეტსწამეტე საუკუნის დასაწყისიდან ვიდრე ამ საუკუნის ნასკრამდის სცხოვრობდნენ.

ჩვენდა საუბედუროთ, როცა მე ამ საუკუნის ქართველ მწერლების უმეტეს ნაწილზე მიხედება ლაპარაკი, მაშინ მე მზათავარ, რომ ყველა ჩვენი ძველი მამები და მწერლები სრულიად უარი ვყო და არსად არამც თუ მწერლათ, არამედ კაცათ ვახსუ-

ნო. ამათი კაცათ სსენება მე მიტომ მიმასნია მეტათ, რადგან-
ნაც მათს ცსოკრებასა და მოქმედებაში კაცური არაფერი გაკე-
თებულა, მათ კაცობის მოსაგონებლად ჩვენთვის არაფერი გად-
მოუციათ ხელში ძეგლათ. რაიც შეესება მწერლობის მოწითაც
უარის ფოფას, ამისედაც სრული თავისუფლება გვაქვს ჩვენ,
რადგანაც ივინი არც ისეთი მწერლები იყვნენ, როგორც მათი
დროის კვლათ უნდა ფოფილიყვნენ. ესენი განვითარებულ-
ნი იყვნენ თვის მამებისაგან გავრცელებულის უსეირო იდია-
ლებისაგან. ამის მეოხებით ესენი მეტის მეტი უკიდურესის
სასიათებით იყვნენ გარე მოცულნი. ესენი დიდათ ჰატივისმცე-
მელნი იყვნენ ქართველ ერის ძველის ინტელექტუალურის
მსარეებისა და ნაციონალურის სამსედრო გრძნობებისაგან,
ძველთა მოქიფართ საზნანდართა, მესიმღერეთა და მეჭინურეთ
ჰატივისცემისაგან და ამას გარდა ლამაზთა კავ-კაწაწე და-
გონებისა და ფირმიზ ლოყებზე დასუნებისაგან. ამებით ჩვენი
მამები ისე გატაცებულნი იყვნენ, რომ მათ ამების საქებრათ
ლექსების წერაც დაიწყეს, რომელ ლექსებშიაც ყველა ესენი ქე-
ბა, დიდებით არის ჩამოთოლილი. ეს უვარვისი ლექსები ჰირ-
ველ ხანში იქვე რჩებოდა სოლმე, საცა იგი იწერებოდა, მაგ-
რამ გავიდა ხანი, მათ გაფუჭებულ შინაარსის ლექსებმა ფრთე-
ბი შეისხა და გაუნდნენ მას თაყვანის მცემელნი, ეს თაყვანის
მცემელნი იყვნენ ჩვენ ძველ მწერლებთაგანვე შექმნილი შვილები,
მარტოთ მათი მოდგმის, მათი შთამავლობის და მათი ლაზ-
დანდარობის გაკვინის ქვეშ მყოფნი. ამ სასაღვანდებმა ცოტა
არ იყოს თავიანთ მამებს გადაცხარებს ენით თითლიბაზობა-
ში. ესენი უფრო მწარეთ ჰბოდებდნენ ქართულს ძველს ლხი-
ნებს და ქეიფებზე. ამათ უუვარდათ ქართული ქეიფები, ქართუ-
ლი ენა, ქართული ზღაპრები, ქართული სიმღერები და სსგანი,

მაგრამ ყველა ესენი მხოლოდ თავიანთთვის. ესენი დიდათ
 კმაყოფილნი იყვნენ ქართველების ძველს წესწყობილებასე და
 მის დიდის პატივის მცემელნიც იყვნენ, ეს რასაკვირველია
 ასეც უნდა ყოფილიყო, რადგანაც ვინ ამდგლა იგინი და დას-
 წინაურა კვარიშვილობის მედიდურობით თუ არ ქართველების
 ძველმა ცხოვრებამ. უნდა ვსთქვათ, რომ არც ეს შვილები
 იყვნენ დიდი ცოდნის პატრონნი, ამათთვის ერთი ისიც კმა-
 რიდა, რომ სადმე ეთქვათ, რომ ჩვენ ჩვენი ქართველობა გვი-
 ყვასნო. ეს ჭაზრებიც ყოველთვის არ ჭქმნდათ მათ თავში,
 ამ ჭაზრების შემობლთაც სშირად გამოდიოდნენ ეს პირები.
 როგორათაც ამათი მამები იყვნენ ათას ნაირის შეცდომებით
 სავსენი და თავიანთ ცოდვების მოხვეწი ცურავდნენ, ისევე ამ
 შვილებს დაემართათ და ესენიც მალე ჩაჭურდნენ ამ ცოდვის
 სვირთებში. ეს ცოდვის შვილები და სამაგლობის სვირთებში
 ჩაყრილი პირები ბრძანდებიან ის გმირები, რომელთაც ერთ
 დროს ჩვენში ათერგდალეულებს ეძახდნენ. ამათი რიცხვი შე-
 სდგებოდა მარტო-მდიდარ თავად აზნაურთ შვილებთაგან, ამათ
 თავიანთ მამებზე ცოტა ოდნით განათლებაც მეტი ჭქმნდათ და
 მის მეხსებით ესენი უფრო კარგათ იცავდნენ თავიანთ ვაჟსა-
 კურს ინტერესებს. ამ გვარ ინტერესების დაცვას ვარქმე, ესე-
 ნი მეტის მეტი აღტაცებაში მოდიოდნენ თვისის მამებისაგან
 დატოკებულ ლექსების. სელაგებისაგან. ყოველთვის და ყო-
 ველგან მხოლოდ ასეთ რამეებზედ ჭქმნდათ საუბარი. ესენიც
 გატაცებულნი იყვნენ ქართულის ყანწების და აზარფეშებით ჭე-
 იფებისაგან, იქ ჩვენი გამოჩენილი ძველთ მესამეკრეთ სიმლე-
 რებისაგან და ათას ნაირის ქართულის რამეებით მოიჭეიფეთ.
 ჭვეყნის ძველეთა და მღვდელთა პირთ მოჭმედებისაგან, ეს უვიც
 პირები, როგორც სხვის ტანჯვაში გამოუცდელნი, სისკათა

ტანჯვის გაუგებარნი და სსვის ოფლით და შრომით გამძღ-
ღარნი მოუმზადებულნი იყვნენ ყოველ ნაირს სეართან საქმეთ
წინ წამყვანს მოაზრობაშივე; ამათ დაიწვეს თავიანთ მამებისა-
გან დატოვებულთ გარყენილთ ლექსების ბეჭედის ნატურა და
ბოლოს იჭამდის მივიდნენ, რომ ამ ლექსების ბეჭედსაც მი-
ჭევს სელი და სალსში დაუწვეს გაგრცელება. ამათ თავიანთის
შემძლებლობის და სასკლის ძალით დიდათ იმოქმედეს სალსზე
და ეს გარყენილი შინაარსის ლექსები ერთობ განავრცელეს
სალსში. მათის საშუალებით განაღდა ლექსების წერა და
ბეჭედა! აქ ყველა ობობლიანებს, ჭკაკაკაკებს, ერისთავებს და
სსკებს ჭბამდუნენ და ყველა ამითობას ნატრობდნენ! ამ შიშთა
მეორებით ჩვენი მწერლობის საქმე ისეთა დაქსაქსული იყო
და ისეთ მკედარ მწერლებს სელში იყო შთავარდნილი. რომ
მელთა საშუალებითაც ქართულს მწერლობას მხოლოდ შინა-
რული მკედარი, დარბაზული კერძობითი სასიათი და
დანიშნულება უნდა ჭქონოდა. ამ ყამპანა პირებმა ისე
გატაკეს თავიანთი ყვაილკვანი დრო, რომ მათ არც ერთ
თავიანთ ნაწერს. თუ ნაჯღაბს ლექსში თუ პრემსში ერთ-
ხელაც არ შეესებინ თავიანთ თანამედროვე ქართველ დაბალ
სალსის ცხოვრებას. ავიღოთ მაგალითად თუნდ ბატონყმობა
და ჰიკითხოთ ის, თუ ჩვენი 1850 მწერლები ამ დროის და-
ბალ ჩავრულ ერის შესახებ რას გარდმოგვრქვენ თავიანთ უნ-
მუსოს მწერლობით, ბერს არაფერს. იმ დროს, როცა
მთელ საქართველოში ყმით გასუიდა და დაწოკება ჩვეთა
გამოჩენილთა მამათა სელობას შეადგენდა, როცა საქართველოს
დაჩავრულ შიშთა გოდება ყოველს გუთსეს მრისსანებით გა-
ნისმოდა, ამ დროის ქართველ გამოჩენილ უდიდეს სამხედრო
პატრიოტ მწერლები კი უზრუნველად განზე დაბრძანდებოდნენ

და ნეტარების სიამოვნებით ატარებდნენ დროს. ასეთ უბედურთაშვიდი ყურადღების მიპყრობას თითქმის ამ ყლახშია პატრიოტ მწერალთ მოკვლეობას არ შეადგენდა, არ შეადგენდა მით უფრო, რადგანაც ყველა ამ უბედურებათა მომხდენი პირების ზოგნი მათი მამანი იყვნენ, ზოგნი მათი ბიძანი და სხან თვითონ ეს «მამულა დაღუპულა»-ს მომდევინებდნენ ბრძანდებოდნენ. აქეთ გლეხ-კაცობა საქართველოს ძველის ტირანულის ბატონყმურის მოხებისაგან იღუპებოდა და იქით გიჩენი სათავად-აზნაურთა უნამუსო მწერლები გი ლაღის ფერს ლოყებისთვის დნებოდნენ. ასე რომ ამ ქვეყნის მტკიანთველთ და მღვდელთა პირთ თავიანთ დროის კვალად თავიანთ თანამედროვე ქართველ მამულთ მოყვარე პატრიოტებთან უბედურად დამონებულ და დასაგრულთ ქართველ გლეხ-კაცობის შესახებ სიტყვაც არა აქვსთ ნათქვამი თვის ნაწილებში, არსად ერთი ცნობა, მცირე შესგდულება, ანუ შებრალება ამათი და კაცად აღიარება. ამიტომაც ჩვენ თანამად შეგვიძლიან აქ, რომ ამ მწერლებს მწერლების სახელებიც არ უწოდოთ, არ უწოდოთ, მიტომ, რადგანაც ესენი საქვეყნო და საერო მწერლები არა ყოფილან და თუ რამ უკვლახნიანთ, ისიც თავიანთის პატარა შავთვალა საყვარლებისათვის. მართალია ამ მწერლებთ საჯღახნებს დღეს ჩვენში გიდეკ აქვს გავლენა და მნიშვნელობა, მაგრამ ამასაც გიტყვიან, რომ ესეც გიდეკ დროებითია, რადგანაც ჩვენს საზოგადო ცხოვრების აკებულებაში დღესაც გიდეკ მათ შვილებს აქვსთ გავლენა და ჯერეთ გიდეკ მათ აქვსთ ფეხი გამაგრებულნი. ეს არამც თუ მარტოთ მწერლობაზე ითქმის, არამედ სხვა ყველა ჩვენს ნაწილებულებებზედაც, ეს ერთის მხრით, ჩვენ ქართველ მუშათა და გლეხებისთვის არც უნდა იყოს ნაწიერი, რადგანაც ჩვენ არც გარეთი გვაქვს, არც ყურანალი,

არც თიატრი, არც წერა-კითხვის სამართველო, არც დრამა-
ტიული საზოგადოება და არცაა კიდევ სხვა ასეთი კუჭმამ-
ღრინთ დროს გასატარებელი სამართველონი, მაგრამ, აგერ
მოასწავდა დრო და ეს დრო ერთობაც ძალე იქმნება, როცა
სუეველს ასეთ პირთ ნაწერები ტასტიდამ გადმოიყრებიან და
იგინიც ისეთსავე დაეიწეებს მიეცემიან, როგორათაც მიეცნენ
დაეიწეებს მრავალი ისეთი გამოჩენილი სამხედრო გმირები,
რომელთა სიამოვნებისა და სახელის გულისთვის აუარებელი
სისხლიც იღვროდა. ესენიც ისევე განიჩინებიან ჩვენგან, როგორ-
ათაც რუსის ძველი მწერალი ბატუშკოვი, ბუღარინი, მარ-
ლინსკი, ტრედიაკოვსკი და სხვა ამ გვარები. ამათუბური დრო
ჩვენშიაც ერთობ ძალე დადგება.

ასეთი მიმართვის შემდეგ, მე იმედი მაქვს, რომ მრავალი
პატარ-პატარა თბილ-თბილი პატრიოტები დამიწეებენ საყუადუ-
რებს, რომ დასე როგორ ემტერება ქართულს მწერლობასაო,
დასე როგორ უარსა ჭყოფს სრულიად მასაო. ამის შესახებ უეჭ-
ველია გინცვასაც დამიწეებენ, მაგრამ ვიდრე ეს იქმნება, მინამ-
დის მე დავაჯღებ ჩემს თანა შემამუფე ქართველებს, რომ მათ
ჩვენი წარსული და აწმყო მწერლობის და საზოგადოების არსე-
ბობის მსგელობა შეისწავლონ და მე იმედი მაქვს, რომ მა-
შინ ყველა ჩემი უარის ყოფა ჭეშმარიტათ დაჩება. მტრო-
ბასა და გინცვასი ამას მე ნურავინ ჩამომართმეს, ვიტყვი ჭეშ-
მარიტათ, რომ თუგი ჩვენს მწერლებს და პოეტებს უყვართ
საქართველო, მეც ჩემის შემჯების დგვანათ ასევე ვსცემ სე-
ქართველოს პატივს და მიყვარს იგი. მიყვარს არამც თუ მარ-
ტოთ ცრუპატრიოტობით და მელიათობით, არამედ ისე, რო-
გორც მოკლეა ყოველი გაცი. მე მაინც ჩემი თავის ქებაში არ
შეგალ, ეს აქ მხოლოდ სიტყვამ მოიტანა, რადგანაც მე არც

ერთხელ მკიცხეს და მისაყვადურეს იმის შესახებ, რომ შენ
ქართული მწერლების მოკამათე ხარ და მწერლობასაც უარს
ჰყოფი. ამასე უნდა ვსთქვა, რომ ეს სწორეთაც ასეა და მე
ვემბო მართულს მწერლობას და მწერლებსაც მიტომ, რადგან-
ნაც მე მათს მოქმედებასა და მწერლობაში საეროს და
თანასწორს არას ვსედავ. ჩვენი მწერლების და ისიც ძველი
მწერლების უარყოფა ჩვენგან ერთობ სამართლიერიც უნდა
იყოს, რადგანაც ხშირად ამათ მსჯელობას ის უნამუსო რა-
მეებიც შეადგენდა, რომ საქართველოში ბატონყმობა მამაშვი-
ლობა იყო. ვერ ხედავთ, თურქე ჩვენებური ბატონყმობა
მამაშვილობა ყოფილა! გაუმარჯოს ჩვენ ძველ მწერლების
მსჯელობას და მათ ჭუმანიურს ჭაზრებს და კაი კაცობას. ასეთს
უნამუსო მიმართულებას ადგენენ ჩვენი მამები და ამავსევე
ჭადაგებდნენ ყოველთვის. ამ გვარ გამაძლართ და ქვეყნის შეუძ-
ლო ერის მჩაგვრელ ორმა მწერალმაც ისაუბრა იმის შესახებ,
რომ საქართველოში ყმას პატრონი ჰყვანდა და არა ბატონი.
მეორე გამოჩენილი და ქართველ ცნის, გოშეთ დიდათ მომტი-
რალი პოეტი ვ. ორბელიანიც ასევე ჭეოდებს, «რომ ყმას ჰყავს
პატრონი და არა ბატონი, ორნივე ერთნი არიან ყმა და ბატო-
ნი!» უჭ! უჭ! ქება და დიდება ჩვენს ბატონყმობას, ჩვენს
წასრულს და სხვა. გარემოებამ ქმნას, რომ ეს მამაშვილური
ბატონყმობა საქართველოს ერს ისევე დაუბრუნდეს, ასე იქმნეს,
რომ ამას თვით ეს უგუდმართი მაქებაჩნიც მოესწრან. უჭ!
რას სინარულით მიეკებებიან და! მაგრამ ვეღარ მივართვი. თუ
კი მართლაც ბატონყმობა საქართველოში მამაშვილობა იყო
და ყმა თავის ბატონის შვილი იყო, ყმასაც ბატონი მამათ
მიაჩნდა და ბატონსაც თავისი ყმა მონა თავის ღვიძლ შვილად
თა, მაშინ ნეტა ვიღა ელტვოდა ამ ძველი მამაშვილური წესე-

ბის დარღვევას კაი მამაშვილობა ჭქონათ, კარგი, ამათ მამაშვი-
ლობას ის შეადგენდა, რომ ვიდრე მთავრობამ არ აღუგროძალა
მათ, მინამდის ეს საჭკეყენო ქართუელი პატრიოტები თავიანთ
უმებს საზოგადოთ ჭყიდნენ. ჭყიდნენ გოგოებს, ბიჭებს,
ყმაწვილებს, დედაკაცებს და კაცებს. ამათ ვიდულობდნენ და
მიჭყვანდათ იქით, საითაც კი წაიყვანდნენ, ისიც უნდა ვსთქვათ,
რომ ყოფილან ისეთი მებატონე პირებიც, რომელნიც თავიანთ
ძონებს ისე არ აწუხებდნენ და სტანჯავდნენ, როგორც
სხვა და სხვა სასტიკი ტირანები, მაგრამ ასეთი გულგეთი-
ლი ბატონების რიცხვი ერთობ ცოტა ყოფილა, ასე რომ-
მის შენიშვნა არც კი ღირს. გარდა ასეთის გაყიდვისა სშირად
ყმამარში და კარტშიაც აგებდნენ, ამისთანა შემთხვევე-
ბის დროს წაგებულ ყმებთაგან აივსნენ ყმებით მთელი თბი-
ლისის ბურჟუაზული მოღვაწის წურბულა ჩაწნთ წარმომადგენ
მოქალაქეები; რომელთაც ბატონყმობამდის აუარბული ყმებიც
ჭყვანდათ. თეთრი დუქანიც სომ ამ გაყიდულ პირთა საროსკი-
პოთ იყო დანიშნული, ჭკვალბრის მიკიტნები და სხვანიც სომ
ასეთ უბედურთა ქალბით იყვნენ სავსეები. ეს დრო და ხანი
ისე შოაწსაც არ არის, რომ ამის ცოდნა ბევრს არ ჭქონდეს.
ესენი დღესაც ბევრს ახსოვს და სშირდაც ლაზარაკობენ იმ
საჭკეღმომქმედებათა მხარეების გამო, რომელსაც ჩვენი ზოგი-
ერთი თავ-პოსლიკა და კისერ-გასუქბული მამები მამაშვილობას
უწოდებდნენ. სამარცხვინო არ უნდა იყოს ის, რომ კაცი, რომელიც
ეროვნების ძლიერებათა წარმომადგენ ცისე-გოშვით, მონასტრებს
სტირის და ქართუელის ტომის მომავალში აღორძინებასაც
ამათ მართლმადიდებელ სიისლს და საწმუნოების ძლიერებას
მიაწერს, რომ ასეთი პირი ბატონყმურს წესებს კი აქებდეს?
ახა რაღა ფიქრი უნდა იმას, რომ ესენი ამ მამაშვილობის შე-

სახე მხოლოდ იმას დასწერდნენ, რაც მათ სიამოვნებით გა-
მამდარს და ქეშელა მუცელს და გულს ენატრებოდა. ცხადი
საქმეა, რომ ესენი არც უმათა გასუიდას მიაქცევდნენ უურად-
ლებას და არც სხვა ასეთ რამეებს, მწერლობით თუ არ აქცე-
დნენ უურადლებას, ეს არაფერი, ნეტა საქმით მაინც მიეჭინათ
უურადება, მაგრამ უბედურება იმაში იყო. რომ ესენი არც
კალმით და არც საქმით აძაბეს სულ არ შეჭებოიან, არ დაუწე-
რიათ და არ უთქვამსთ რა იმიტომ, რადგანაც მასში, მათის
ფიქრით, ცუდი, გასაკიცხი არა ყოფილა რა. ამის გამო აღ-
ორბულიანმა 1859 წ. „რისკარში“ წერილიც დაბეჭდა და
რადგან თავისებურს, ძველებურს ბრძნით თაყვანის სარემ მო-
საზრებაებს ამტკიცებდა. ამ უკუდმართის მოსაზრებამ უბრალოდ
არ ჩაიარა და დღესაც არიან ჩვენში მრავალი ისეთი კუჭ-მამ-
დარ ჭკუის გლახა შირები, რომელნიც თაუ-გადადებით იბრძვიან
იმის წინააღმდეგ, რომ არაინ დაამტკიცოს ის, რომ ბატონ-
ყიობა საქართველოში მოხუბის მგზავს რამე ჭკვანდალ.
ასეთ მწერალთ გუნდთ ეგუთვნიან სხვათა შორის მათელმა.
დიდებელის სარწმუნოების დაცვისაგან შეშლილი ვ. ორბულია-
ნი, პედაგოგობით ცნობილი იაკობ გოგებაშვილი, ჭავჭავაძე და
მრავალიც სხვანი. მაგრამ რა საჭიროა ამათ წინააღმდეგ მოქ-
მედებს და მოლაწყობა, რაცა ჩვენ ამის წინააღმდეგ ერთობ
ბევრი მასალები და ცნობები გვაქვს და უგადაფერი ეს მართა-
ლი და ჭეშმარიტი არის, ამას თავ თავის დროს ფაგტებით და-
გამტკიცებთ. სანდისსან ზოგიერთი ვაუბატონები ბრძანებენ,
რომ რაც იყო იყო, უგადაფერი ესენი ჩვენ უნდა დავივიწ-
ყოთ. ჩვენ დასაიწყელი და საერთო არაფერი გვაქვს, რომ
მათთან საერთო არაფერი გვაქვს, ეს იქიდანაც აისხნება და
ამტკიცდება, რადგანაც მათი ნაწარმოები საერთოდ მთელს ქარ-

თველობაში არ ვრცელდება, არც გავრცელდება, და თუ ვრცელდება ესეც მხოლოდ მათებურსავე მოდგმის შვილებში და ანუ იმ წუწკ გლეხის შვილებში, რომელნიც მათ გავლენის ქვეშ არიან და რომელნიც მზად არიან, რომ ერთი სადილის ფასათ მათ თავიანთ სწეობითი მხარეებსაც კი უღალატონ, რა უყოთ! ესენიც თავიანთის კუჭის მრწამსის შიმშილისაგან არიან გაწუწკებულნი და გაფუჭებულნი. უნდა ვსთქვათ, რომ არიან ისეთის ბრძა პატრიოტულის მიმართულების გაფუჭებული წუწკი გლეხის შვილებიც, რომელნიც სხვათა გავლენის და ბრძათ თავიანთის ცემის გამო ამასვე ჭქადაგებენ, რომ საქართველოში ბატონულობა ისე არა სდებინდა და სწავრავდა ხალხსა, როგორც ზოგიერთები ჭიჭიჭობდნენ. მაგრამ რა სთქვას კაცმა ასეთ ძოტუეუბულს ბრძა პატრიოტ პირებსე. ესენი თავიანთის ცრუპატრიოტობის მეოხებით ისე არეულ დაჩეულან, რომ აღარ იციან რა ჭქმნან, საით წავიდნენ, ვის ეცნენ, ვინ აღმერთონ და ვინ ადიდონ. ესენი გულამოხსკნით სტირიან იმასე, რაც კი წარსულს და ძველს ეკუთვნის. თუმცა მათ ჩვენნი ძველის არც კარგი იციან და არც ავი. ეს ძველის მოყვარე მძულისშვილნი იქამდის გაცნობილნი არიან ჩვენის ძველის ცხოვრებისა, რომ ამბროს ნეკრესელის ქადაგებაზედაც კი ხშირათ საუბრობენ და ამბობენ, რომ ასეთი ქადაგება XVIII საუკუნეში არც ერთ ხალხს არა აქვსო. მე კი ამას ვიტყვი, რომ ეს ქადაგება მართლაცა და ისეთი უჯიშო რამ არის, რომლის მსგავსი სუფელობა მართლაცა და ბევრს ენაზე არ იქმნება. სხვათა შორის აქ არის ნათქვამი: ვინც არ ეზიაროს და ის რომ მოკვდეს, 'ფეხზე თოკი უნდა მოაბან და ძაღლებს უნდა გაათრეინონო. ასევე სხვა ათასი ამისთანები მოიპოვება მათი, რომლის ჩამოთვლას მე აქ არ ვსაჭიროებ.

სწორედ იმ წელიწადს, რა წელიწადსაც ერთმა ჩვენმა ძველმა მწერალთაგანმა „ცისკარში“ წერილი დაბეჭდა (1859 წ.) შესახებ საქართველოს ბატონყმობისა და ამტკიცებდა, რომ ჩვენებური ბატონყმობა მამაშვილობა იყო, სწორედ ამ წელიწადს საქართველოში გამოსჩნდა ერთი ასაღვანდა სემინარია, სემინარიის კედლებ-შუა ძველს საგნებზე ნატანჯი, სისხლ-გამშრალ შერთა ისტორიის კითხვებისაგან გაბეჭდული და ჩვენთა მამათა იოსელიანებთა და მისთანა ბოდანდობებისაგან არა ჰეთილ და საიმედო შირათ ცნობილი დანიელ ჭონჭაძე, რომელმაც თავის დროის კვლავთ დასწერა გვარანნი მოთხრობა „სურამის ციხე“ და რომელიც დაბეჭდა 1859 წ. „ცისკარში“ ეს მოთხრობა, როგორც თავის დროის შესაფერი განძი და ღირსეული მასალა ჩვენ ისე საყურადღებოდ მიგვანჩია, რომ აქ გვინდა რამდენიმე სიტყვით ამ მოთხრობის დამწერის ცხოვრებას შევეხეთ და იმასაც, თუ როცა «სურამის ციხე» დაბეჭდა „ცისკარში“, მამის საქართველოს მადლმა არისტოკრატიულმა თავად-აზნაურობამ როგორ შესედა მას. ამის დასაწერ ცნობებისთვის მე ვისარგებლე „ცისკარის“ რედაქტორისაგან, რომელსაც ბევრი რამ მოსაგონებელი ამბები ასსოვს ჩვენის ძველის მწერლობის ისტორიისაგან.

II.

დანიელ ჭონჭაძე არის მამა იმ მწერლებისა, რომელთაც საქართველოში საქართველოს ერის ბატონყმურ წესებს ყურადღება მიაპყრეს და მის წინააღიდეგ დაიწიეს წერა. როგორც რიგი და წესი იყო, თუ სხვა რამ მიზეზი, ამ საგრძნობელს საგანს ისევე უბრალო სემინარიალმა მიაქცია ყურადღება და ამან

დასწერა პირველი წერილი ჩვენებურ ბატონუმობის წინააღმდეგ. ჩვენი ძველი მწერალი მამები ამ გვარ წესებს ისე უცქერდნენ, როგორც რომ სამღვთო რომ კაი საქმეებს, რადგანაც ეს ჩვენთა ძველთა მამათაგან არის დადგენილი და მის მოსპობის შესახებ საუბარი იქმნება ის, რომ ჩვენ ჩვენი ცხონებულნი მამები საფლავში შეკარგიერთ. გარდა ამისა, ან რად უნდა ითქვას იმაზე რამე, როცა ჩვენებური ბატონ-უმობა წმინდა მამაშვილური წესები არის. მაგრამ განა შესაწინააღმდეგებს ეს! არა მგონია, კაცი, ანუ მწერალი სრულიად მოუძინადებელი უნდა იყოს ყოველ ნაიხს ცოდნათა ვითხვებში და დაბალ ერის სხვა და სხვა უფლებების მოპოვება და დაცვაში, რომ ის ამების თქმას ბედავდეს. ესენი მხოლოდ იმას დარდობდნენ, რომ ჩვენი ძველი ვარჯი დრო აღარ არის, დიდ-პატარავობა გაქრა და უკვლავ ერთნაირათ სტარა. ეს ძველი გმირები არამც თუ ამების შესახებ საუბრობდნენ, არამედ ამის მსგავს სხვა და სხვა ვითხვებსაც ესებოდნენ და ამ ვითხვებით გულს ისეთქავდნენ, ასეთ ბნელს მსარეში, სადაც იმა ძმასე ლესავდა კბილებს, სადაც ყოველნაირს თანასწორებას ვერცხვებს თვის აღორძინების დასაწეისი ძინანათ ქტონდა მოთხრილი, უეჭველია, რომ ასეთ სიბნელით და მონებით მოცულს ერში და მსარეში ვერცხვანავინ გაბედავდა იმ წესწეობალების წინააღმდეგ რომის თქმას; რაც საუკუნობის განმავლობაში ტირანულს ძალდატანებით მოძრაობას მთელის დაბალ ერისთვის ცხობრების კანონიერ წესებათ დაეგინა და მიეცა. ჩვენ აქ იმასაც ვიტყვი. რომ მამინდელ ქართულ-მწერლებისთვის 1852—59 წლები არც ისე ადრე უნდა ყოფილიყოს, რომ ამისაგან შინებოდათ და უურადდებაც მიტომ არ მიეპყრათ, ეს მით უფრო, რადგანაც ტურკენეკმა რუსეთში 1847 წელს მიაპყრო ამას უურადდება თავის

მწერლობით. გარდა ამისა ბელინსკიმ ხომ რაჯდენ ნაი-
რი ნაღველი არ ამოანთხის. 1840 წ. თვით მელექსეობაც კი ჭებო-
და მასხარათ აიგდო, *) მაგრამ ჩვენი უბედურება იმაში იყო,
რომ ჩვენი მამები და პაპები ამ პირთა ნაწერებს არ კითხუ-
ლობდნენ, თორემ ამათ რომ ეკითხათ ესენი, მაშინ მათაც
ეცოდინებოდათ ზოგიერთი რამეები და მის მეორებით ესენიც
დასძრავდნენ თვის ტკბილს ენას. მაგრამ ვინ რა თავში იხლი-
და ამას, ამათთვის ესენი რა საჭირო იყო, რომ ეკითხნათ და
გონებითი წასულიყვნენ წინ. ესენი მხოლოდ მელექსეობით
წავიდნენ წინ და რაც ამათ ჩვენგ გონებას ენატრებოდა ესენიც
იმასვე დამღერდნენ. ამ გამოჩენილმა მუხანათმა მამებმა და სხვი-
სის შრომით და სისხლით გასუჭებულებმა მხოლოდ თვის
დროების გასატარებელს ზღაპრებს მიაჭციეს ყურადღება. ესენი
სთარგმნიდნენ მარლინსკის მოთხრობებს, მილორდიანს, კუჭ
მამლიანს, მონებიანთ წესების დაცვას, ჯოჯოხეთში ტანჯვას,
სამოთხეში ანგელოზების ყოფნას და ანუ სწერდნენ ისეთ
მტკნარსა და შინაარსით უღირს პიესებს, როგორც მასხარა-
ბაც გიორგი ერისთვის პიესებია, რომლის პიესების სურათე-
ბი იქამდის უღირსი, წვრილმანია, მიუტყალი და საზიზღარი,
რომ მის პიესების თამაშობით ისე ზნეობითი მხარეები არ
გაგრტელდა ქართველ ხალხში, როგორც გარყვნილება და ზნე-
ობითი სიწამხდრე. ამ გამოჩენილმა კომიკმა და მისმა დამჭა-
შებმა თვის დროის ქართველ ერის ცხოვრებაში მხოლოდ
თფილისურს ქართულს დამანჭულს ენის კილოს მიაჭციეს ყუ-
რადღება. ეს გმირნი მხოლოდ ამასე საუბრობდნენ, რომ ენა
წაგვიხდაო, ხედავთ თფილისის ხალხი რა ენით ლაპარაკობსო.

*) Сочинение Белинскаго, т. VI.

გარდა ამების ესებოდნენ კიდევ ისეთ წვრილმან მასხარულს და უმნიშვნელ კითხვებს, რომელ კითხვების აღძვრას იმ დროში არაფერი მნიშვნელობა ჰქონდა. არც ერთ ამ კომიკთაგანმა ერთის სიტყვითაც არ მიაჩნია ყურადღება თვის დროის დაბალ ერის ბატონიერის მდგომარეობას, ამ მონური წესების შესახებ ერთი სიტყვა არც გიორგი ერისთავს აქვს ნათქვამი და არ სხვა მის თანამედროვე კამედასწიგურს მწერლებს, რომელთა პიესებსაც დღესაც კიდევ სდგამენ ხალხი და მათ მარტოებსაც დღესაც წაუღობენ! ამის შესახებ არც ჩვენს გამოჩენილს და მელექსეობის მცოდნე გრიგოლ თრბელანს აქვს რამე ნათქვამი, რომელიც თავის კინტოურის მუხამბასებით დღესაც კიდევ დიდით იქება და იდიდება ზოგიერთ ცრუ პატრიოტებისაგან. არც ვასტანგ თრბელანს, რომელიც ქართველთ ცისე-გოშე-კვლდეთ სიყვარულის გამო განუღებელი სტირის და ქვითინებს, საქმე კი რომ იქმნეს, მაშინ ის ამ დახერგულ ცისე-გოშე-კვლდეთ ერის ბედნიერებისთვის ერთ გრამსაც არ გაამეტებს. არც ალექსანდრე ჭავჭავაძეს და არც თვით გამომჩენილს ცრუ იდილისტ ბარათაშვილს, რომელიც თავის ლექსების შინაარსით ისე მკაცრად მთელის ერის და განსაკუთრებით გლეხი ხალხის ეკონომიურად დაცემის და შირად თავის უფლებათა ღირსების დაგრძობას არ ჩივის, როგორც მეთვრამეტე საუკუნის საქართველოს დაუძღურებულს მანარსიელის წესების წარმომადგენს ბავრატთან შვილთ განკვეთილებულს უსეირობას და დაგრძობილებას. ამ მუხანათობის ცრუ იდილისტ მელექსეს დიდი ხანი არ დასცაღდა, თორემ მე დარწმუნებულად ვარ, რომ ეს ცრუ იდილისტ ფანტაზიტირები იმისთანა სანტიმონტალურს პატრიოტ ცრუ იდილისტთ გარდიქცეოდა, რომელშიაც დღეს ჩვენი ფატალისტ და მართლ-მადიდებელი კე-

დელთ და შოენთ დიდებულთ მომტირალი და დამცველი ზოე-
ტები და მწერლები არიან. ნეტავი გამაგებინა და მაცოდინა ის,
თუ რა ცა ზოგიერთნი ჩვენი ძველი მწერლების ღირსებაზე ლა-
შაჩაკობენ და საქვეყნოდ აცხადებენ ამათ ლაწლს, რომ ჩვენმა
ძველმა მამა მწერლებმა ეს გააკეთეს და ისინი, ნეტა რა გააკე-
თეს ამათ და ნეტა ან რა უდევთ თავში იმ დროს ამ მაქებას
ბატონებს. რა უკეთებათ ამ მამებს და თავიანთის ლექსებით
ქართულ ქალთა მნიშვნელობა მხოლოდ საკმეხ ვაშლათ გარ-
დუქტევიანთ, ანუ მასის სსსუნებულ ვარდათ. ქართულ ქალებს
რომ განვითარება ჰქონდეთ და იცნობდნენ „ქალების კითხვებს“
მამინ მათ თავისუფლათ შექმლებათ რომ საზიარო შეიტანონ
იქ, სადაც რიგი არის, რომ დღეის შემდეგ ქართულ ძველქ-
სებს აღეკრძალათ ის, რომ მათ ქართულ ქალთა მნიშვნელობა
მხოლოდ იმისთვის არ გახადონ, რომ ტურფას თავიანთ ბაღ-
ში საყვარელი არ მიეზაროს და არა ჰგონოს, ანუ ნინას
ვარდი შეადაროს, თუ ვარდი ნინას და სხვა ამ გვარ რამეები.
ასეთის სამრახისი მსხსნარობის შემდეგ მე მზათა ვარ, რომ
ყველა ჩვენი უამაშა მწერლები ერთის თქმით და გარდაწვე-
რით გგომ და ყველა მათზე მაღლა დანიელ ჭოქაძე დავაყენო.
ეს იმიტომ, რადგანაც ლექსს, თუ ზრუნას, მე მხოლოდ ისეთ
რამეს ვაქტევ უფრადლებას, სადაც კია რამ გამოხინანს. ასეთ ღირსე-
ბიანათ მე ჭოქაძეს ვსთვლით. ჩვენს გარდა ეს სხვებისაგანაც ასე
უნდა იყოს, მაგრამ ჩვენდა საუბედუროდ ეს ასე არ არის და
ჩვენი ქვეყნის უმეტეს ნაწილის გუჯ მამდარ ზრუნვისისტები
და მათი ზატარა მიმბამკინიც დიდათ აფასებენ ისეთს უვიცურს
ნაწერები, სადაც ცარიელ ხელფონებს გარდა სხვა არაფერი
სჩანს. ზოგში ესეც არ არის. მართალია, ზოგ ჩვენ ძველი
აზიურ მიმართულების წარმომადგენელ ზოეტებს „მუშა ბოჭუ-

ლადებებიც ‘‘ უწერიან და «დნალ მხაგვრელთაც» მაგრამ აქ ისიც უნდა გსთქვას, რომ პირველმა ,,მუშა ბოქულადუ‘‘ იმიტომ ვინ დასწერა, რომ იგი ამ გრძობათა და მიმართულების ჭაზრებს ჭკუთებოდეს, ანამედ იმიტომ, რომ ძველ მუხამბაზურ ლექსების წერას თავისი თვითი გაუხუნდა და მას აწვინ ანათრად ახსენებდა; ამ დროს, ამ მომსტვენაც მხანგურემ შენიშნა, რომ ზოგიერთი მელექსეები ისეთ გზას ადგენ და ისეთის მიმართულების ლექსებსაც სწერდნენ, რაც უფრო იზიდავდა ხალხის კითხვის სურვილს და თანაგრძობას; ესეც ადგა და ხალხის მოსატყუებლად ,,მუშა ბოქულადუ‘‘ დასწერა. ამით, რასაკვირველია, ის არ შეცდა და ჩვენს მახორებს მოკლე შესედულებიან უვიც პირებში დიდი სახელი მოიხვეჭა. საქმე იქამდის მივიდა, რომ ზოგიერთ გაიძურა ტუსლანგებმა ეს ძველი წეს-წყობილების ერთგული მოხუცი კინაღამ ახალ-აზროვნების ნამდვილ დემოკრატ-სოციალისტად გამოხატეს! რა, რა საძაგლობაა ის, რომ ერთ რომელიმე ძველს აზროვნებით გაქდენთილ პირს აჭებენ, ადიდებენ და მას ისეთ ჭაზრების კაცად სთვლიან, რომელნიც ამ კაცს თავის დღეში გულში არ გაგლეზბია. ცხადი საქმეა, რომ ეს არც თავის ლექსებში იტყვოდა რასმეს, რაც მას არ სცოდნოდა, თავის ლექსებში თუ დაუფლახნია რამე შესახებ იმისა, რაც თავის გულის სიამოვნებას არ ეკუთვნოდა, ეს მოლოდ წაბამებით, უცაბედათ მოსვლიათ, თორემ მის გაგება მათ სულ არ ჭქონდათ. მათ რომ სცოდნოდათ, რომ მათი შეილება ამ გვარ ლექსებს ასეთსა და ისეთს აზრებს და განზრახულებას დასწამებდნენ, მაშინ, მე დაწმუნებული ვარ, რომ არც ერთი მათგანი ერთ სიტყვასაც არ იტყვოდა იმ გრძობების და აზრების შესახებ, რასაც ისინი ხანდისხან რამდენიმე სიტყვაც უძღვნიდნენ ხალხს.

ტონქაძეს, უეჭველად, კარგად ეცოდინებოდა ის, რომ, მის მოთხოვნის გამოხენის შემდეგ, მრავალნი მას ბატონ-ჟმბის შირუთენელ მძაგებელ პირად ჩასთვლიდნენ, მაგრამ ეს საწყალო სემინარიელი ამას არ შეშინებია და საჭკუენოდ გამოუთქვამს ის კეთილშობილური ჭანსრები და გრძნობები, რაც მას გულში ჭქონის ჩაბეჭდილი და შეთვისებული. დიდი გაბედულება უნდა ჭქონიყო ვაცს იმ დროს და ისიც მდაბიოს შეიღს, რომ მაშინდელ ძლიერად დაშთენილ თავად-აზნაურულს არისტოკრატთა ძვერალთ წინააღმდეგ ისეთი რამე ეთქვა და დაეწერა, რაც მათთვის სასიამოვნო არ იქნებოდა. საწყალო კერესელიძის „ცისკარი“-ც სომ მარტო ჩვენთა უდიდეს სახლისშვილთათვის არსებობდა. ახა ნახეთ ამ ყურნალის ძველი ნომრების საჩხეგნი და თქვენ ნათლად დარწმუნდებით ყველა ამებზე. ჩვენ კერ ვიტყვიოთ იმას, რომ ასეთ უგუდმართ შირების წინაშე მარტო გლეხ-გაცობა და მუშა ხალხი იყო დამდაბლებული და უარყოფილი, არა, ამით გარეშე იყვნენ ისეთი წერილმან საწყალო-აზნაურებიცა, რომელნიც სსკა და სსკა უდიდეს არისტოკრატთა უფადი-შვილებთაგან სასტიკად იდეგნებოდნენ. მაგრამ ასეთ შირთა და გლეხთა დეკნათა შორის მანც განსხვავება იყო. თუძცა მდალი წოდების შირთათვის კი მანცა და მანცა არც პირველი შეადგენდა დიდ რამეს. ამების გამე ამათში დიდი ალიაქოთი და ვაი ვაგლასი იყო ატუხილი; ყველა ერთმანეთის დანთქმას და მიწასუ ვასწორებას ჯამოდა. ამ საგანს ერთობ აშკარად ამტკიცებს ის ცნობა, რომ თ. გრიგოლ რობულიანს და მის მსგავს დიდრონ არისტოკრატთა უფადი შირებს საკმარისად შენიშნული მოწინააღმდეგე პარტია ჭქონით შედგენილი, რომ ამის საშკალებით 1863 წლებში, თბილისის თავად-აზნაურთა მარქალთ დიმიტრი ყი-

ფიანნი მსოფლად იმისთვის არ ამოუჩინათ, რადგანაც იგი იყო ერთი უბრალო აზნაურის შვილი. *) ამის შემდეგ ჩვენთვის უკვე უნდა დარჩეს ის აზრი, რომ, ის ძღაბიო პირები, რომელნიც სალსთან სცხვრობდნენ და სალსსაც თავის ცხოვრებით საკმარისად იცნობდნენ, იცოდნენ ამათი ავი და კარგი, ჭირი, გაჭირება, მონება და სხვანი, რომ ამისთანა პირები იმ დროის ქართველ უდიდეს კვათ წარმომადგენელ მწერალთ შიშის გამო კერსად კერაფერს დასწერდნენ; იმიუთმ რომ ამ უდიდეს კარნიშეფთ მკვდარ მწერალთ მიმართულების წინააღმდეგ წერა თვით ამ მწერალთა პირად მოწინააღმდეგობად ჩაითვლებოდა.

საწყალ დანიელ ჭონჭაძის მოთხრობას მოჭყვა მსოფლად ერთი აზნაურის შვილი ან. ფურქელაძე, რომელმაც „სურამის ციხე“ გააჩნია და ცოტად თუ ბუკნად, ავად თუ კარგათ. ამ მოთხრობის საგანი და დედა ჭაზრი მრავალთათვის გასადასაყურადღებოდა. ამ შენიშვნის შემდეგ, მე ვფიქრობ, ბევრნი უკუდმართის თვალთ გადმომხედვენ მე, რადგანაც, — საცა გინდა, და არ გინდა, — ფურცელაძეს სხინიჩავსო, ფურცელაძის თაყვანის მცემელიაო. ამის შესახებ კეზელმა ათასჯერ მისაყუადურა, მაგრამ მე — კი ვიტყვი, რომ ჩვენ კერძობით თაყვანის ცუმა არ ვიცით; ჩვენ ფურცელაძეს ისეთ ნაინათ ვაფასებთ, როგორც ყოველ პატიოსან კაცს შეჭფერის, ჩვენ იმას ისე უტქვრით და ისე პატივს ვსცემთ, როგორც ილია ჭავჭავაძეს, ავას, ნიკოლაძეს, გიორგი წერეთელს და ზოგიერთა ისეთს ფესშიშეელს და „ბოსი კამანდათ“ ხმობილ მწერლებს, როგორც იყო საწყალი „იმედის“ რედაქტორი და დავითაშვილი.

*) Русская старина, 1886 года.

რაც შეეხება ჩვენს წინანდელს მედექსებს და მწერლებს, მათთან ჩვენ ფურცელადის სსენებასაც ვერ გავუდავთ, რადგანაც ყველა ჩვენი ძველი მწერლები ერთ უვარვის, უნამუსო და წამხდარ პირებად მიგვაჩნია. ამასში ყოველი პატრიოსანი და და კეთილშობილური გრძნობანი სრულიად დამხობილი იყო, გამშრალი და გაფუჭებული. ვინც რა უნდა სთქვას, ჩვენ არავის ვიცხვამ-ძეჭარების არ გვეშინიან, აქ კერძოებითი თაყვანისცემის არაფერში გამოისტერიტება. რაც იყო და რაც მართლაც, ჩვენც იმას გამოვით და იმას ვსწერთ დ. ჭონჭაძის შემდეგ, ამისაგან არსეულს სავანს ფურცელადე გვჭყვას. ამან ამოიღო პირველად ამ მოთხრობის შესახებ ხმა და, ნუ თუ ჩვენთვის სირცხვილი არ იქნება, რომ ამასე ხმა არ ამოვიღოთ მხოლოდ მისთვის, რადგანაც ფურცელადეს ეკუთვნის იგი... ამავ პირთა თანამედროვე პირია ილ. ჭავჭავაძე. ამან დასწერა მოთხრობა „გლახის ნამბობი“ და პოემა „რადენიმე სურათი უჩინდის ცხოვრებიდან“, რომელნიც 1863 წ. მის მიერ დაარსებულს „საქართველოს მოამბე“-შიაც დაბეჭდა. ავანს ვი ჭავჭავაძეს ერთის წლით წინ ეკუთვნის ბატონ-უმობასე ლექსების წერა და „ცისკარში“ ბეჭედა. ასე, ჭონჭაძის შემდეგ ფურცელადე გამოვიდა ამ ასპარეზზე, ამის შემდეგ ავაკი და ავაკის შემდეგ ილ. ჭავჭავაძე. თუმცა ილ. ჭავჭავაძემ თავის „გლახის ნამბობს“ ბოლოზე დაწერის რიცხვად ვი 1859 წ. მოუსო, ე. ი. სწორედ ის წელიწადი, რა წელსაც ჭონჭაძის „სურამის ციხის“ ბეჭედა დაიწყო, „ცისკარში“. ეს ჩვენ ცოტა საეჭვოდ მიგვაჩნია და ამასე ნურავინ ნუ შეგვიჩინსავს. მე დარწმუნებული ვარ, რომ ჭავჭავაძეს „გლახის ნამბობი“, 1859 წ. დაეწერა, მაშინ იგი ამ მოთხრობას 1863 წლის დამლევამდე დაბეჭდავდა „ცისკარში“.

დ. ჭონჭაძის „სურამის ციხე“ დაიბეჭდა 1859 წლის „ცისკარში“, ეს მოთხრობა 1863 წლის „ცისკარში“ გა-
ანთის ან. ფურცელად. სწორედ იმ დროს, როცა „გლასის
ნამბობი“ „საქართველოს მოამბეში“ იბეჭდებოდა. ან. ფურ-
ცელაძის სტატია ბეგრად შესანიშნავია. ვიდრე „გლასის ნა-
მბობი“, იმიტომ, რადგანაც ამ წერილში უფრო პირუთენე-
ლად და მოუწოდებლად არის საუბარი ბატონ-უმობის წინა-
აღმდეგ, ვიდრე „გლასის ნამბობ“-ში. მეორეც, „გლასის
ნამბობი“ იმ დროს სრულად არ დაბეჭდილა; დაიბეჭდა ის
სრულად „კრებულში“ 1873 წ. სიანს ბ. ჭავჭავაძეს „გლას-
ის ნამბობის“ ბეჭდვას მისინ მოწოდების, რომ მით არა-
ვის რა სწეინყო.

ანტონ ფურცელაძის სტატია თავის მიმართულებით ბე-
გრად მდიდრად და ძვირფასად ჩაითვლება, ვიდრე თვით „სურამის
ციხე“; ამასი აწერილია იმ დროინდელ „სურამის ციხის“
რამან ალბის თავზარის დაცემა და ის დაღუპვან, როცა ვი-
მით „სურამის ციხეში“ ჩაისედეგ და შიგ თავიანთ წამსდარი,
გაფუჭებული და უსამართლო თავებიც დაინახეს. ფურცელაძე
მეთხრობს დალაგებით მოუთხრობს „სურამის ციხის“ ში-
ნაარსს. სხვათა შორის ერთ ალაგას ამბობს, რომ „სურამის
ციხის“ ღუდა არჩი უფრო დრამულია, ვიდრე რომანიული
და ამიტომ ავტორი კარგს იზამდა, რომ ეს მოთხრობა დრამ-
ად დაწერა. ამასეც ფურცელაძეს ჩვენ არ ვეთანხმებით, რად-
განაც ჩვენ სულ სხვა შესედელება გვაქვს, როგორც მოთხრო-
ბის შინაარსზე, ისე ამ მოთხრობაში გამოყვანილთ პირთ სუ-
ლის თვისებებზე, სასიათებზე, მათს მოქმედებებზე და სხვებ-
ზე. ამის გარდა ფურცელაძე ბეგრად ვიდრე ისეთს რამეებს ესება
და არჩევს ამ მოთხრობისას, რომელნიც თავის დროის ვა-

ლად საკმარის საინტერესოდ უნდა ჩაითვალოს. ამ გარჩევი-
 ღამ სხანს, რომ ან. ფურცელად თავის ახალგაზდობილადმე
 დიდად გატაცებული და მიმდევარი უნდა ყოფილიყოს რუსის
 კრიტიკოსთა ნაწერებისა და განსაკუთრებით ბელინსკის,
 დობროლინოვის, პისარევის, ჩერნიშევსკის და სხვებისა.
 რაღა მე ეს წერილი წავიკითხე, ერთობ გავკვირდი მასზე,
 რომ ასეთი მიმართულების წერილის დაწერა მაშინ გაუბღიან
 ფურცელად და ამასთანავე ისეთს ყურნაღმინაც დაუბეჭდიანთ,
 რომლის უმთავრეს თანამშრომლებად ჩვენი ძველი ცხოვრე-
 ბის წესების და ჩვეულებების დამცველი ქურჩი მთავრები ით-
 გლებოდნენ. მე გაკვირებული ვარ იმაზე, რომ ეს წერილი
 „ცისკრის“ რედაქციას დაუბეჭდის; შევეტყუე, რომ ამ სტა-
 ტიის ბეჭდის გამა „ცისკრის“ რედაქციას მრავალ უდი-
 დეს მწერალთაგან საყვედურებიც მიუღია. მაგრამ „ცისკრის“
 რედაქციას მეტი რა გზა ქვინდა, რომ არ დაბეჭდა. ამ წე-
 ლიწადს გამოვიდა ჭავჭავაძის „მოამბე“ და „ცისკარსაც“
 პოლემიკა აუტყვას. „ცისკრის“ პოლემიკატორად ფურცელად
 იყო. უნდა ითქვას, რომ ფურცელადის სტატიები ისე ჭავჭავა-
 ძეს არ ეწინააღმდეგებინან, როგორცათაც თვით „ცისკრის“
 თანამშრომლებს. ეს თვით «ცისკრის» თანამშრომლებსაც შეუ-
 ნიშნავთ „ცისკრის“ რედაქტორისთვის.

დ. ჭანჭაძე დაიბადა 1830 წელს. ეჭვსი წლისა გახდა
 თუ არა, მისმა მშობლებმა იგი შიშტეს გორის სასულიერო
 სასწავლებელში. აქ მან სწავლა პირველ შაგირდათ შეასრულა
 და 1855 წ. თბილისის სასულიერო სემინარიაში შევიდა.
 სემინარიაში ეს პირველ შაგირდათ ითვლებოდა. სწავლა გაა-
 თავა 1858 წელს და ამავე წელს იგი დანიშნეს იმ დროის

სემინარიის მასლობლივ დათუძნებულ სასულიერო სასწავლებლის ინსპექტორად. ასეთი თანამდებობის მიღებისთვის საკმა-
რისი ცოდნა და მომსახურება უნდა ჰქონიყო დ. ჭონჭაძეს, რომ
იგი მხოლოდ სემინარიის სწავლით განათლებული იმ დროის
სასწავლებლის ინსპექტორად დაენიშნათ. განსვენებული მეტის
მეტა წინებული სასიათის კაცი ყოფილა; ეს, შავიკობის
დროსვე, ისეთ მიმართულებას სდგომია, რომ ამის აკებულე-
ბასე და სულის ძლიერებაზე ერთობ დიდი გავლენა ჰქონია
ყოველ ნაიწ უბედურებათა სურათებს. ასეთის უბედურის სუ-
რათებისაგან ეს ისე გატაცებული ყოფილა ხოლმე, რომ მის
მეოხებით ხშირად საუბრობდა კიდევ თავის თანამედროვე კა-
ცებსში, მაგრამ, საუბედუროდ, იმ დროს ასეთ რამეებსე საუ-
ბარი წმინდა სულიეობად რჩებოდა ხოლმე. სწორედ ესევე
შესედრებას გასდა იმის მიზეზად, რომ ეს საბრალე კაცი
ერთობ ადრე, ახალგაზდა გარდაიცვალა. უნდა ვსთქვათ; რომ
ასეთი უბედურება მართე ჭონჭაძეს არ სწევია საქართველოში.
ასევე დაემართა ნიკ. ბარათაშვილს და საბრალე ნიკო ინა-
შვილს. იმას ვი ვიტყვი, რომ აქ სხენებულ სამ შირთ გარ-
დაცვალებაში საკმარისად დიდი განსხვავება სძებს. შირველზე
ძალიანაც შესაძლებელია, რომ ამ მწერლის თანამედროვე და-
ბალ ერის ბატონუმურს წესწეობილებას ისე ემოქმედნა მის
სულის კვეთებაზე, რომ იგიც მალე გარდაცვლილიყო, რადგა-
ნაც, როგორ მკრძნობელი ამ უბედურის სენის და მასთანვე
საზოგადოებისაგანაც თანაუგმნობარი, შეიძლება, რომ მით იგი
დიდს ნადვლიანობაშიაც იყო ჩაკრდნილი. ცხადი საქმეა, რომ
,სურამის ციხის' დამწერი უბრალოდ არ გაატარებდა
თავის დროს, ცხადი საქმეა, რომ იგი თავის თავისთვის იმ
დროების წესწეობილებაში გულის გასახეთქის მეტს ეკრას ნა-

საკდა და შეიძენდა, ამზე სსკებმაც ასე სთქვეს, ამიტომაც შეიძლება, რომ ამის გარდაცვალების ზედ გაუალებსზე ისე მის ცხოვრებას და სსკა და სსკა ნაირს ზირობებს და სსკეულის უძღურობას ან ჭქონდა მნიშვნელობა, როგორათაც იმ დროის ქართულ ერის ძეგლებურ ხავს მოკიდებულ მონურს ცხოვრების წესებთ, რომელნიც მკვიდრად იყო ჩანერგილი იმ დროის ქართველებში. კაცს ზატანა გამოცდილება და გონებითი განვითარება რომ ჭქონიყო და მის მეორებით იმ დროის ერის ცხოვრებისთვის ყურადღება მიეპყრო, მაშინ იგი, ვინ იცის, რა გულის გასახსოვრება და სამწუხარო სურათებს ან შენიშნავდა. მე მგონია, რომ „სურამის ციხის“ დაწვერს საკმარისი ყურადღება ექმნებოდა მიზნობილი იმ დროის ქართულ ერის უბედურ ცხოვრებაზე და სწორედ ამავე უბედურს ცხოვრების წესებს საკმარისი მნიშვნელობა უნდა მიეცეს ჭონქაქეს სიცოცხლის უძღურობაზე და ავანტიურობაზე, თორემ ეს თავის ზირკულის ცხოვრებიდანვე სემინარიის მასწავლებელ სსსწავლებლის ინსპექტორად იქმნა დანიშნული და ამ თანამდებობის ვიდელოთი იგი ისე წინ წავიდა, რომ სულ მცირე ხნის განმავლობაში ცოლიც შეირთო. მაინც ყოველ შემთხვევაში ჩვენ ვერ ვიტყვით გარდაწყვეტით იმას, რომ ამის გულში იმ დროის უბედურ დახალ ერის ცხოვრებათა ცნობები ისე ყოფილიყოს მოზღვაკებული და თესვებ გადგმული, რომ მის მეორებით იგიც ერთობ მალე გარდაცვალებულიყოს. ვინ იცის, იქნება მის სიკვდილზე სრულიად არაფერი გაკლებს ჭქონდა იმ დროის საზოგადოების დაკრძომილებას; საძაგლობას და თუ გარდაიცვალა, იგი გარდაიცვალა ისე, როგორც ისიცებიან ამ სოფლის სიამოვნებაში მყოფნი ზირნი. ისიც შეიძლება ვიფიქროთ, რომ „სურამის ციხის“ დაწვერს უცაბედად მოუვი-

და და შემდეგ დროებში იგი ამ გვარ მიმართულებას აღარც-
კუთვნოდა. ამის შესახებ, ჩვენ ცოტათი ეჭვში შევდივართ,
რადგანაც მან ამ მოთხრობის შემდეგ სხვა ნაწარმოების არაიერი
დაუტოვებია, მაინც აქ მის სიკვდილს განსაკუთრებითი მნიშ-
ვნელობა მიტომ მივეცით, რადგანაც ჩვენს ძველს მწერლობაში
უდრო-უდროდ და ახალგაზდა მხოლოდ „სურამის ციხის“
დამწერი გარდაიცვალა. რატომ სხვა პატრიოტ მწერლები არ
ისრულებდნენ და იუფლიტებოდნენ. ასეთივე უბედური სვედრ
ხვდა ბაჩათაშვილს; ამის სიკვდილი უდროყო იყო, მაგრამ
უნდა შევნიშნათ, რომ ამ უდიდეს არისტოკრატიულს ქარ-
თველ თავადისშვილის მოდგმის შვილზე, სიკვდილის მიზე-
ზები ვი იმითი არ აისხნება, რომ ვითომც ბაჩათაშვილის
სიკვდილს უმთავრეს მიზეზთ და სავანად მის დროის დაჩაგრულ
ქართველ ხალხის უბედურებას გამოეწვია. არა, ამისთანა საქ-
მებთან ბაჩათაშვილს ვაპირი არ ჰქონდა და როგორც უდი-
დეს არისტოკრატი-ბურჟუაზიან არისტოკრატიულ გზასა და
კვალსაც ადგა. ამის მიმართულებას და ლექსების წერას არ
ჰქონდა დიდი პროგრამა. მისი ლექსების შინაარსი და მი-
მართულებანი სულ უბრალო რამ კერძო ეგოიზმის მხარეებთ
არის გარემოცული. არც ერთი ამის ლექსი არ შეიძლება ვა-
ცა აიღოს და მისს შინაარსსა და მიმართულებასაც ერთ ნაი-
რი ჭეშმარიტი შესუდურება და მიმართულება მისცეს. ბაჩათა-
შვილი, როგორც მკვდარი და ცრუ იდეალისტი, ისე დამწმის
თავ გადაგლეჯილი, გულ მწუნარი და თვალ ცრემლიანი თა-
ვის ლექსებში. ყოველთვის და ყოველგან ისე ქართველ დაჩა-
გრულ მთელის ერის უბედურებას არ დასტირის და დაჭკალობს,
როგორც თავის მოდგმათა შვილებთ გვარიშვილობის დაკრძა-
მას და გაწყალებას; თვით ამის გამოჩენილი ლექსის „მეცა-

ნის“-ს დაწერის მიზნადაც გამხდარა ერთი ვიღაც ორბუ-
ლიანის ლექსში ტყვედ ჩავარდნა. *) ამას თვით ბარათაშვილიც
ამტკიცებს თავის წერილებით, მაგრამ ქართველნი-გი ამ ლექსს
ათას ნაირ საზოგადო შესედულებას და ჭზრდებებს სწამებენ
და ამ პოეტის ნიჭით ჭკუყანასაც ემუქრებიან. მაგრამ რის სა-
ზოგადო მიძინებულება, რის უდიდესი დედა აზრები და ღრმა
მოაზრება! თვით ბარათაშვილის დრო რა დრო იყო ჩვენში!...
რა სწავლა, რა განათლება იყო იმის დროს, რომ მასაც უდი-
დესის ღრმა მოაზრების და რეალურის განვითარების მსარების
მნიშვნელობა სცოდნოდა. ისიც ისეთს ვაცს, რომელიც
თავის წერილებში უმადლესს სწავლას მხოლოდ მიტომ ნა-
ტრობდა, რომ მის შემდეგ დიდს აღზღს ჩავიგდებდით, შუ-
ბლზე ვაკარდას მივიკრავდით და ხალხისაგანაც დიდ ძალ ფუ-
ლებს ავიღებდით. ძალე ისეთი დროც დადგება, როცა ამ ბურ-
ჟუაზულ მოდემის ინტერესებთა დამტყველს და მომტირალს
პოეტს ევროპულს ასაღ-აზრდებებს რეფორმატორებს გვერ-
დით ამოუყენებენ. ბარათაშვილი რომ დიდი გენიოსი ყოფი-
ლიყო, ქართველის ერთის ნაწილის დანაგრეულის ერის სიყვა-
რულით დატანჯული და გზა-გვაღ არეული, მაშინ იგი თავის
მამამამათა მსგავსს ლექსების წერას არ შეუდგებობა და იგავ
სიტყვაობით ბუღბუღს ვარდზე გი არ ატირებდა, სულმბუღს
მწირთან არ გაახსნებდა და სხვა. ასეთ იგავ სიტყვაობით
ლექსებს გი არ დასწერდა, რომლის მსგავსი ლექსების მნიშვნე-
ლობა დიდი ხანია რაც დავარდა, არამედ გულისხმით და თვალზე
ასიჯვით დაწყებდა ჭადაგებას. ეს გამომჩენილი თავადი მხოლოდ
სანტიმენტალურ, დიდად მგრძობიერ და ფრთა გაუშლელ სა-

*) ლექსნი, ოქმეული ბარათაშვილისა, გვერდი 81. 1886 წ.

თავად კითხვების ინტერესებთა დამცველ პატრიოტ-იდეალისტ-
პოეტად შეიძლება ვაღვიაროთ, თუმცა-გი ორბელიანზე და ყველა
თავის დროის მელოქსეებზე თავის ღირნიშმიით ეს ისე მადლად დგას,
როგორც დ. ჭონჭაძე—ბატონ-ყომბის შესახებ კითხვის აღძვრით
ყველა თავის თანამედროვე მკვლარ ქართველ მწერლებზე. ბრან-
თაშვილი თავის მკვლარის იდეალებით შესანიშნავია მსოფლად
იმით, რომ იგი ყველგან და ყოველთვის დიდად მგლჳიანრე
და შაკებ ჩანდოელი წაღაცეებს დასტირის; ეს გლოკობს, კენე-
სის მწარედ, ფარფანასებრ ეკლებს თავის სატრფიალო სასა-
ლოქს გარსა და, რა ამის დაწვას უტქერის, თვითონაც ჭსურს,
რომ მასთან ერთად ზედ დაიწოს და ამის დაწვით თავის სი-
ცოცხლეც მოისპოს. მე დაწმუნებული ვარ იმაში, რომ ამ
გლოკა-ტირილი და ვაებაში ის გლოკა და ვაება ვი არ ისა-
ტება, რომ ბრანთაშვილი კითომც დასაგრულ ერთა უკიდუ-
რეს მდგომარეობით ყოფილიყო. აღეკებოული, სიცოცხლე
გამწარებოული და გულ-მუცელ ნაღვლით და ხაღდმით საესე, არა,
ამასთან მას საქმე არ ჭქონდა; იგი, როგორც, „დიდი გენიო-
სი“ მაგრამ მასთანვე უსეირო ვაბინეთური თავადი, გატაცე-
ბოული იყო პოეტურის ოცნებებით, რომელთა სამთავროში
ნშირად უფრო ისეთს საგნებს ეძლეოდა ადგილი, რაც უფრო
პოეტის ესტეტიკურს გრძნობებს ანელებდენ. უნდა ითქვას,
რომ ეს გამოჩენილი მომტირალი მელოქსე, თუ დღე და ღამე
ქართველების ერთის ნაწილის დაკრდომილებას აქტეკდა ყურად-
ლებას და თვის ლექსებშიაც ამაებს ესებოდა, მაშინ ესეც თა-
ვის მამა-პაპოულ გზას ვი არ უნდა დასდგომიყო, არამედ, თუ
რამის დაწერს უნდოდა, მაშინ იგი თავის იგავ-სიტყვაობით
მწარე გოდებას არ გაჭყებოდა და თვითონაც ასეთის ვაებით თვა-
ლებს ცრემლებით არ ინამებდა. იქნება იგი თავის ნიჭს საღსში

ვერ სტეკდა; ამისი სულის კვეთება ხალხისას ვერ ეთვისებოდა და მიტომ მიწობდა მთებზე სვედის უკუსაყრელად. იქნება განკმობა და იმ ღრმის ვიწროობა ნებას არ აძლევდა ამ თავადს, რომ თვისი გზნობები აშკარად განეფანტნა თვის მუჯქსეობის მეხსებით; იმ ღრმში, ასე წერას ამას ვინ დაუშლიდა, ხელთ ნაწერი ლექსებისთვის სამ არ დაიჭერდნენ და დასჯიდნენ. თუ ვი მის კეთილს რცხნებებს საზღვარი არ ჰქონდა და იგი ყველგან კაცთა კაცობრიულს თანასწორობას ჰქადაგობდა თვისი ლექსებში, მაშ სად არის ეს მისი ლექსები და ან სად გამოიჭვრიტება ამ გვარი აზრები!... მე აქ თავისუფლად შემიძლიან ვსთქვა, რომ ბარათაშვილი უფრო ჭკრთველ ვერძო ერთი ნაწილის ინტერესების მომღერალ დიფერენციალს მწერლად მიმანია. მე მგონია, რომ ყველა ამი სლექსებში მხოლოდ ეს გამოიჭვრიტება და ამიტომ მასაც თავის თავი ყველგან ობოლ მწირად მიანია. ამას ყველგან და ყოველთვის მხოლოდ თვის მოდგმთა შვილებთ დაკრძამა ეგლოგება და ამას სტიჩის, რომ ჭკრთულ ძველ წესებს თავისი თვენი მისდით და კარდება; ამ დაკრძამას იგი ისე სამწუნარო და საგრძნობელად ხადის, რომ სჯობს ამის დაკრძამით ჩვენც აღვიგაოთ დედამიწიდანაც. ამის ყოველს ლექსში პიროვნულად ეს გამოიჭვრიტება. ამას ყოველგან და ყოველთვის მხოლოდ თვის ტყუარზე აქვს კენესა-ტირილი, თვის ჯიშზე და ბაკრატოანთ გვარიშვილებზე, რომელნიც საჭკრთველს ხან ოსმალს მიჭვიდდნენ და ხან სზარსეთს. ნუ თუ ესენი დიწხნი არიან, რომ ჩვენ მოვიგონოთ როდისმე და მათის მეფობის გულისათვის, ბარათაშვილისებრ, თვალნიც ცრემლებით ვინამოთ?! . თუ ბარათაშვილის ლექსების შინაარსი ამისთანა რცხნებებს არ წარმოადგენს, მაშ ვინ ატანდა მას ძალას, რომ

თვისი პოეტური ნიჭი იმის მსხვერპლად გაქვანდა, რომ მთა-
წმინდაზე ასულიყო და იქიდგან გადმოესხა ამ ცოდვით სავსე
თბილისისათვის, ანუ ყურადღება მიეპყრო ლურჯი ცისთვის,
დილის განთიადის მზის სხივებისთვის, ღამის ბადრი მთა-
ვანისთვის და სხვა ასეთ წამებებისთვის, რომლითაც ყოველ-
თვის უფრო ამათებური ძოდგმის შვილები ხარობდნენ. მოვა-
ლე იყო ეს გენიოსი, რომ თავისი ნიჭით მარტო იმ დროის
მუქთა ყლახა მდიდარ პირთ სიამოვნების მიშენებათა შესამ-
კობლად კი არ უნდა გამხდარიყო, არამედ საღვთის ცხოვრების
ფურცლებში უნდა ჩამჯდარიყო; იქ უნდა შეესწავლა ბერძნ
რამ, დაენახა ის, თუ რა სდევნიდა უფრო იმ დროის ქართ-
ველებს, რა აწუხებდა, კინ იყო უფრო დახატული, ილახ
გაწიგბილი, სიცოცხლე გამწარებული, გაუხარებული, გაუცი-
ვებული და სხვანი; მასში უნდა გაერჩია ავი კარვისაგან დახატ-
ული-ბედნიერისაგან. უნდა შეეძინა ყველასთვის ნაკლებეკ-
ნება და ყველა ამათთვის თავისებური ხელოვნური და მგრძნ-
ბიერი პოეტური გზილიც უნდა გაეკლო, კარგი ქებით გამო-
ქვანდა და ავსე კიდევ თავისებური გესლიანი ენა წაეცხო და
გაეკიცხა. მაგრამ არა, ამ კუჭ-მადღარმა პოეტმა და მოკლე
ფრთიან იდიადისტ ჯიშისთვის მსხვერპლად შექმნილმა თავადმა,
სულ პრაფური სამწიხარო სურათები დაინახა იმ დროის ცხოვ-
რებაში საგრძნობი და გასაკიცხი. ბარათშვილის თვალში
გლესკაცობას, ბატონ-ყმობას და ყმათა აუარებელს გოდებას,
წვა, ოხრებას არათური მნიშვნელობა არა ქვნიან. ასეთის უფუ-
რადღებობის შემდეგ განა შესანიშნავი უნდა იყოს ის მელექსე,
ან პოეტი, რომელიც ბატონ-ყმობის დროს სცხოვრებდა და
მასზე კრინტს კი არ სძრავდა? განა სახსენებლად კი უნდა ღირ-
დეს ისეთი მსტკენარე მოშინე, რომელიც უდიდეს პოეტად

იყო სმობილი და დამსახურებულნი მთელს ქართველობაში! განა
კმატებოთ ჩვენ უდიდესთ მკვნესართა და ბაგრატიონთ ტახტ-
თა მომტირალ პოეტებს, რომ მათ თავიანთ დროის დაბალ
ერის მდგომარეობის შესახებ თავიანთ მსტვენაკ სმებთა გარდა
ჩვენ არაფერი გარდმოგვცეს!.. არა. მგონია, რაც აქ ბარათა-
შვილზე ითქმის, იგივე ითქმის ყველა ჩვენ ძველ გამოჩენილს
მეშიარ-მეზღაპრე მწერლებზე. ყველა ეს მწერლები მკვდრები
იყვნენ სხვის ტანჯვისთვის და სხვის უბედურ ყურადღების
მიზნობისათვის; ყველა ესენი თითქმის სისხლ-გამშრალნი
იყვნენ. ამათი გული და გრძნობებიც გაყინული და გაქვავებუ-
ლი იყო და ყველა მათგანს ტანში სისხლის მაგიერ შხამი და
უსამართლობა ედგათ; ამ შხამის და უსამართლობის ძალგუ-
ნებით ივინიც თავიანთზე პატარა პირებს ჰგლეჯავდნენ, ფლე-
თავდნენ და მიწაზე ასწორებდნენ. ამათ უმთავრეს ვაღდეულებას
მსოფლოდ მათი კერძო ინტერესების დაცვა შეადგენდა და მასზე
კვნეს-ტირილი. ყველა ამ მწერლებს ისეთი სწავლა და გა-
ნათლება ჰქონდათ მიღებული, რომლითაც ესლანდელი რ
კლასიანი სასწავლებლის შავრდსაც ვერ შავადარებთ. ამათ
ცოდნას ყველა ისეთი რამეები შეადგენდა, სადაც საზოგადო-
თანასწორობრივის სწავლა და განვითარებისა არაფერი გამო-
იჭვრიტებოდა. ამათ ხელობა იყო უზომო ღზინი, ცეკვა-თა-
მაში, ზურნა, არღანი, დუდუკი, ლამაზები, ჭორები, ქალების
ერთმანერთზე გადავიდება, ლეკური და ტანცაობა. რის გამოც
თვით ბარათაშვილმა ფესები დაიმტვრია. ცხადი საქმეა, რომ
ესეთ ჭკუენის დაბალ ერის შრომით მოპოვებულ და გამოზრდილთ
ყლახია პირთ სიკვდილის მიზეზებში რამე საზოგადო ჰზრცუ-
ნების და დაბალ ერის კგონრომიურად უძლურებას და დავრდომილე-
ბის მიზეზებს არაფერი ზედ გაკლენა და ძალა ექმნებოდა, რადგანაც

ამ მწერლებს ქვაც ჭქონგათ და კაკალიც. ამიტომ ჩვენ თა-
მამდ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ არც ერთ საზოგადო საქმეთა
სულის დაწვრთმებებს და ამ გვარ სხვა რამეებს ბარათაშვილ-
ზედ გავუენა არ უნდა ჭქონიყო. მას არცაა შესაწესებელი
ჭქონდა, არცა რა გასაჭირი და არცა რა ერის უძღურის
მდგომარეობისაგან იყო ძველადანობით გარემოცული, რომ
მისის სკვლით გულ-მუცელი მოწამლული ჭქონიყო და ამის მე-
ოხებით ამიერ სოფელსაც იგი უდროვოდ გამოხსალმებოდა. საწყ-
ლი ნიკო ინაშვილი კი სულ სხვა შეილთაგანია, სხვა დროის
პირი და ამის სიკვდილის მიზეზები კი უფრო ისეთ საგონ-
ბელ მხარეებს მიეწერება, რომლის მსგავს ჯერძმულის სენებმა
არამც თუ ჩვენში მოუღეს მას უდროვოდ ბოლო, არამედ რუ-
სეთში 29 წლის ხანადა გაუკაცს ვისარეეს და 24 წლის
უმწილ კაცს დობროლიუბოვს და სხვათა ამ გარებს. ნიკო
ინაშვილი თბილისის სემინარიაში სწავლობდა, აქ გაათავა და
შემდეგ უმაღლეს სასწავლებელში წავიდა. ამის გულში დამად
ჭქონდათ გადგმული იმ ძვირფას მიმართულების ფესვებს ძირი,
რისი ასაღო რძინებლადაც მჩაკალნი თავა გადადებით იბრძოდნენ.
ეს იყო ერთად ერთი ნამდვილის რეალურის ცოდნით და მი-
მართულებით სავსე. ამის აღზრდაზე სემინარიის ძალამ და
მოქმედებამ კერაფერი გავუენა იქონია, მის სულის ძლიერებას
კერაფერი კლანჭები გაჭკრა, მის გონებითი განვითარებაზე კე-
რაფერი ძალა და ზედ გავუენა მოახდინა. ეს გამოვიდა სემინა-
რიიდან, როგორც საუკეთესო შვირდთაგანი. უმაღლეს სას-
წავლებელში წავიდა, მაგრამ აკადემიუობის გამო, ეს ყოვლად
ძვირფასი კაცი თავის სამშობლოში დაბრუნდა და თბილისში
გარდაიცვალა 1871 წელს. ამას რომ ეტოცხლა, მაშინ იგი
შესანიშნავ პირად დადგებოდა. ეს გატაცებული იყო კერძის

ღრმა მოაზრეთა თხზულებების კითხვისაგან; ამას გაცნობილი ჰქონდა რუსეთის მთელი სახლი ლიტერატურული ძალა. ევროპის რეალურ მეცნიერთა ნაწიერთა წერილებს მის გულში ღრმა ადგილი ჰქონდათ მოპოვებული. იგი ამაგების შეხებით დიდად მეცადინეობდა, რომ თავის სამშობლო ქართულს ენაზე დაეცა რამე სეიჩანი თხზულებები გადმოეთარგმნა. ამ სახლგაზრდა ვერმა სულ სასლგაზრდობაშივე მიიღო მონაწილეობა ჩვენს ლიტერატურაში და რუსულს ენიდამ გადმოსთარგმნა „ქალების განთავისუფლება“ ჯონ სტიუარტ მილისა. სტატია შესანიშნავია მით უფრო, რადგანაც ამ წერილს წინ მიუძღვის თვით ინაშვილის წერილი, რომელიც დიდად შესანიშნავი უნდა იყოს როგორც წერილში შეტანილის ცნობებით, ისე ძვერდის ღმა მოაზრებობის გამომეტყველებით. ეს ჩინებული თარგმანი დაბეჭდილია 1869 წელს „მხატობში“. ამავე ეურნალში დაბეჭდილია კიდევ ორი მისი სტატია. ამის გარდა მან გადმოსთარგმნა ნ. ჩერნიშევსკის „ზნობითი და ესტეტიური მხარეების განვითარება“, რომელიც ადრინდელს „ღრობის“ ნომრებშია დაბეჭდილი. ამ კაცის გონებით განვითარებას დიდად ემსახურებოდა თურმე ის გარემოება, რომ მის სიმეს თბილისში ბიბლიოტეკა ჰქონდა. ეს ის ინაშვილია, რომლის გარდაცვალებაზე ბ. ნიკოლაძესაც აქვს წერილი თავის ნაწერებთ პირველ წიგნში. ჩვენ ვიფიქრობთ, რომ მსოფლოდ აი ამ უბედურს შვილზე უნდა ემოქმედნა იმ ღრობათა სამაგლობას და ვერაგობას და სწორედ ამავე სამწუხარო მხარეებს არა მცირედი მნიშვნელობა და გაუგენა ექმნებოდა მის გარდაცვალების უდრო-უდროობაზე. ეს რომ უგმამყოფილი და გულნატკენი უნდა ყოფილიყოს იმ ღროის საზოგადო წეს წყობილებისაგან და განსაკუთრებით ჩვენის ძველის მიმართულების

მოწადმართე მწერლებისაგან; ეს ცხადათ სჩანს იმ წერილებიდან, რომელიც მას ნიკოლაძისთვის მოუწერია და რომელიც ნიკოლაძის ნაწერებში დაბეჭდილია *). ამ წერილიდან აშკარად გამოისკვრიტება ის აზრები, რომ მის გულში ბევრ რამ ვაჰმს და ვაჰმს უნდა ჭქონიყო ადგილი და ყველა ამაებს და განსაკუთრებით მის შვეიცარიებულს მდგომარეობასაც საგმარინსი გაკლენა ეჭმებოდა მის სხეულის სიძლიერეზე. აი, ჩვენ მოვლად ამ საბრალე ვაჰმის გარდაცვალებას ვაჰმრობთ ყუ-რადლებას, რადგანაც ამას ბევრი რამ შესანიშნავი ნაწერების შემოტანა შეეძლო ჩვენში, რადგანაც ამას ჰაზრად ჭქონია, რომ ევროპის ყველა ღრმა მოაზრეთა ნაწერები ქართულად გადმოთარგმნა. თავის წადილის ნიშნები მან უკვე დაიბეჭდიდა. ამ საბრალე პირის ნამეტადინობით, ბევრი ახალგაზდა ვაჰმ ადირდებოდა, ბევრი განვითარდებოდა და ბევრი მიიღებდა ვრცელს ცნობებს ევროპის ღრმა მოაზრეთა ნაწერებზე. ერთის სიტყვით, უნდა ითქვას, რომ ეს ქართველ ჩერნიშევსკობას დაიბეჭდიტებდა თვის თარგმანებით. მაგრამ, ჩვენდა საუბედუროდ, ეს ასე არ იქმნა და იგი ერთობ ადრე გარდაცვალა ისე, რომ გორც სხვა მრავალი ახალ-ნორჩი ნიჭები დასოცნილან და გამოსალმებიან ამ ცხოვრების წუწკ მურტალ წესებს. მე მარტო იმ პირის სიკვდილი ვი არ მიმაჩნია სამწუხაროდ, ვისაც რამ დაუწერია; შიგ რამე საზოგადო ვაცობრიობის თანავგრძნობის სსსიათების რამე უთქვამს და თვითო ვი თავის მოქმედებით თავის ქადაგების წინააღმდეგი ყოფილა; ასეთი პირები მე ჩა-ლადაც არ მიმაჩნია. ჩვენში რამდენმა უნამუსო და სიცოცხლით გამშრალმა ბურჟუა პირებმა დასწერეს მუშების შესახებ ლექსე-

*) თხზულება ნ. ნიკოლაძისა, წიგნი პირველი, 1878 წ.

ბი, სადაც იგინი ამ დაჩაგრულ სალსთა თანაგრძნობას და შე-
 ბრალებას დამდერინ, მაგრამ თვით ვი თავის დღეში არც
 ერთის საქმით და ერთის სიტყვითაც არავის დაკრძომილ და
 დაჩაგრულს პირისთვის დასმარება არ მიუციათ. ესენი მტრები
 იყვნენ იმისი, რასაც თავიანთის უნამუსო ენით „მუშა ბო-
 ჟუღაძე“-ებში ჭქადაგებდნენ. ამათ თავიანთი სიტყვა არც
 ერთის საქმით არ განუსოცხიელებიათ. აი, ამიტომ უფრო
 საგრძნობელია ისეთ პირთ უდრო-უდროდ გარდაცვალება, რომ-
 ელნიც თავიანთ სიტყვას და ჭადაგებას სშირად საქმითაც
 ასრულებდნენ. ჩვენს ძველ მწერლებში ვი ამას ვერ შევნიშნავთ.
 ესევე ცოდვა ასევეა გარს იმ ნ. ბარათაშვილს, რომელიც თავის
 ლექსებში, ბავრატონთ შვილთ დაკრძომილობის გამო, შაგებ
 ჩანდული დობე-უფრეს ედება და მეტაფიზიკურ მსკერ-
 მეტყველურის კილოთი ათას ნაირად უნამუსოდ იდეალისტობს.
 რა შაგებაში ვაქნევ მე ისეთ უდიდეს პოეტს, რომ იგი ცხოვ-
 რებდეს ოდესმე, სწორდეს ლექსებს და ამ ლექსებით თვის თა-
 ნამედროვე დაბალ ერის ცხოვრების შესასებ შებრალებას და
 კითხვების აღორძინებას ვი არ ჭქადაგებდეს, განსაკუთრებით
 ბატონ-უმობის წინააღმდეგ. პოეტი, მე მგონია, ის უნდა
 იყოს, რომელიც ძველებურ პოეტებთა მსგავსად თავის მხა-
 რულს გრძნობათ გაელებას თავს არ მოუსრის და იმას ვი
 არ დასჯდებნის, რაც ვისერ გასქელებულებს გამოადგებათ,
 არამედ ეს ისეთ საგანს მოავლებს კალამს და ისეთ რამეს შე-
 ესება, რაც უფრო საუფრადლებო და გულის მწველი იქმნება
 დაჩაგრულთა ცხოვრების შესასებ. ამის მეხსებით, პოეტი არა-
 ვის უნდა შეუშინდეს, ეს გულ ამყად უნდა მიეგებოს ყველა-
 ფერს და თავისი ჭსრები ვი მტკიცედ უნდა დაიცვას, გა-
 მოთქვას ის, რისაც მოკალა ყველა განათლებული პოეტი,

რამ ის თავის მჭრელის ენით და კაღმით მთელს ერს ემსახუროს. ბარათაშვილს კი ესეები სულ არა აქვს თავის ლექსებში და იგი რა გზას ეკუთვნოდა, რას ემსახურებოდა და რა სურდა თავის ლექსების წერით ქართველებისთვის, ეს მე მგონია, უგელასთვის ცხადი უნდა იყოს. ამიტომ ჩვენ დ. ჭონჭიძეს უფრო მეტ ღირსებას ვაძლევთ, ვიდრე ასეთ ანტი-ლიბერალურს ბურჟუაზ ვატროიტებს, რომელნიც საქართველოს დიდ არისტოკრატიულს მოდგმათა ოჯახებს ეკუთვნოდნენ და რომლებიც სწადისხან ერის მოსატყუებლად თავიანთ ლექსებში საზოგადო თანაგრძნობათა მხარეებსაც ესებოდნენ, ესეც მხოლოდ ბოლოს დროს, ამ მოკლე ხანში, სხვათა მიზანით, რადგანაც მათებურის ლექსების წერას მოდა წაუვიდა; მათის ლექსების კითხვას თავს ანებებდა დაბალი სალხი, რადგანაც მას (სალხს) თვისი უბედური მდგომარეობა აწუხებდა და ბუღბუღის ვარდზედ სტკენა და ქალების სიყვარული, გატაცება ყოვლად შეუძლებელ მოთხოვნილებას შეადგენდა. ჭონჭიძემ ადრე იგრძნო თვისი მოკვლეობა, ადრე გაიგო სალხის უგარესი ცხოვრება, მისი სატვიკარი თვალსაჩინოდ დანახა და, განსაკუთრებით, ბატონ-უმობის — იმ დროის ერთ უმთავრეს სენის წინააღმდეგ კიდევ დაიწყო ქადაგება. რასაკვირველია, ამ სენის თავიდან ასაშორებლად, მქადაგებელს დიდი ძალ-ღონე და ნიჭი უნდა ჰქონოდა, ამასთანავე ეს უნდა ყოფილიყოს ჩინებულად განვითარებული და სწავლა დამთავრებული. რაც შეეხება ნიჭს, იგი არ იყო ამას მოკლებული, არამედ იყო მასკალ გონიერი კაცი და, რაც შეეხება სწავლის დამთავრებას უმაღლესს სასწავლებელში, ამას-კი მოკლებული იყო, თუმცა თავის დროის კვლად იგი კარგათ განვითარდა სხვა და სხვა წიგნების კითხვით. უეჭველია, რომ დიდი გავლენა ექმნებოდა

ჭონჭამეზე ტურგენევის ნაწერებს და იმ ლიტერატორთა ნაწარმოებს, რომელნიც შეადგენდნენ იმ დროის რუსეთის ყურნალ-გაზეთობის ძაღს. სასულიერო სასწავლებელში ინსპექტორად ყოფნის დროს, ის უღვიძებდა ბედწანგ სემინარიის შვირდებს წიგნის კითხვის სურვილს, რომ ამით ისინიც სწორ გზაზედ გამოეყვანა და ჭეშმარიტების მოძიებები გაეგრძელებინა.

ჭონჭამის შესახებ „ცისკრის“ რედაქტორმა მიაშხო, რომ დიდი გულ შემატყვივარი და საწყალ ხალხთა შემბრალებელი კაცი იყო. სშირად ამის შესახებ უღაზარანია ვიდეცა, განსაკუთრებით ბატონ-ყმობის შესახებ. ამ სენის (ბატონ-ყმობის) შესახებ საუბარი იმ დროში ძას უგელასთან არ შეეძლო. ეს თურმე ხშირად დადიოდა „ცისკრის“ რედაქციაში და ხანდის-ხან ბატონ-ყმობის შესახებ მხოლოდ კერესელიძეს ელაზარაკებოდა. ამას მიზნად ჰქონდა, რომ „სურამის ცისის“ გარდა სხვა მოთხრობებიც უნდა ეწერა, სადაც უმთავრეს საგდან უნდა ყოფილიყო ბატონ-ყმობის შესახებ ცნობები და საუბარი. „სურამის ცისის“ გარდა ამას სხვებიც ჰქონია ნაწერები, მაგრამ მის სიკვდილის შემდეგ ერთობ ძალე დაზნეულა და სულ ერთიან დაკარგულან. როგორც მიაშხო კერესელიძემ, ამასთან ერთი დაახლოებული და სუყარელი მეგობარი კაცი მხოლოდ დ. ჭონჭამე ყოფილა. ამის სიკვდილით «წელი მომწედა», სთქვა «ცისკრის» რედაქტორმა. ამან ლექსიც მიუძღვნა, სადაც მართლა და მწარედ დასტირის ჭონჭამის უდროვოდ გარდაცვალებას. ჭონჭამეს კერესელიძე შვირდობაშივე გაუცნია, რადგანაც «ცისკრის» გულისთვინ ხშირად მოსკლია ძას რედაქციაში მისვლა.

ოცდა ათი წლის უმაწვილი კაცი, დანიელ ჭონჭამე გარ-

დაიტკალა 1860 წელს, 16 ივნისს. ამის სიკვდილს მეტი-
მეტი თავზარ დასაცემი გავლენა მოუხდენია იმ დროის სემი-
ნარიის მოწაიეებზე, რადგანაც მათ კარგათ სცოდნიათ ჭონჭა-
ძის თვისება, სასიათი, მიმართულება და სხვანი. «ცისკარში»
სწერია: «ბერძ კარგი კეთილის განძრასკა ჭჭონდა (ჭონჭამეს),
მაგრამ ყოველივე ჩაუშალა უდროოდ სიკვდილმა».

მას დარჩა მეუღლე და ერთი გაყიშილი, რომელიც დღე-
საც ცოცხალია. კარგი იქნება, რომ ამ შვილმა თავის მამის
ნაწილები მოიპოვოს და დაბეჭდოს. ამბობენ, რომ ჭონჭაძის
უდროოდ სიკვდილი ბერძმა აჩაფრად ჩათვალესო, რადგანაც
მან თავის მოთხრობით მხოლოდ შეურაცყოფა ჩადინა მთელ
იმ დროინდელის სასოგადოების წინაშე და სხვებმაც დიდ
საწყენად მიიღეს ამის მოთხრობის დაბეჭვდა. გრიგოლ ორ-
ბელიანს დიდი საყვედურებიც უთქვამს კერესელიძისთვის, რომ
«სურამის ცისე» რა დასაბეჭდი იყო, რომ დაბეჭდეო. ყველას
ამ გვარ პირთათვის ჭონჭაძის გარდაცვალება დიდ სასიხარუ-
ლოდ დარჩენილს და არც ერთი იმ დროის ქართველი მწერა-
ლი, ანუ მკითხველი, არც კი დასწრებიან ჭონჭაძის დასაფლავ-
ებას. ამის გარდაცვალება მიტომ უფრო დარჩენილს მრავალ-
თათვის სასიხარულოდ, რადგანაც ესენი ჭფიჭობდენ, რომ
„სურამის ცისის“ გარდა კიდევ დასწერს იგი და ვინ იცის,
რომელი ძლიერი ოჯახის შვილების საქციელს და ყოფა-ქცევას
როგორ გამოხატავს შიგ და შეარცხვენსო. „სურამის ცისის“
დაბეჭვდის შემდეგ ცემასაც უზიარებდნენ თურმე ჭონჭამეს. ერთ-
ხელ გუგუის სიდზედ გინაღამ მიუტყეზნიათ და, რომ ჭონჭამეს წი-
ნაღმდევობა არ გამოეჩინა, შეიძლება მაშინ, მტკვარშიაც გადაეგ-
დოთ. ამის გამო ჭონჭამე ცოტა ოდნად დაფიჭრებასაც მისცე-
მას. მის შემდეგ ყველას ერიდებოდა თურმე და შეცდომად სთვლი-

და იმას, რომ „სურამის ციხეს“ ბოლოზე ჩემი სახელი და
გვარი მოკაწერეთ.

შემდეგ ეს აღარ აზიკრებდა თურმე ხელის მოწერას. საბ-
წალო ჭონჭაძემ მანც თავის „სურამის ციხის“ დაბეჭდვის
შემდეგ ერთობ მცირე ხანი იტოცხლდა; — სულ ხუთი თვე;
1860 წელს, იანვრის „ცისკარში“ „სურამის ციხე“ გათავ-
და და ამავე წლის 16 ივნისს ის გარდაიცვალა. ამის გარდა-
ცვალების გამო „ცისკარში“ სწერია, რომ „ცისკარმა“ დი-
დი იმედი დაჰკარგაო. ჭონჭაძის დანახება მხოლოდ „ცისკრის-
თვის“ დაჩენილია, სხვა არავისთვის. ეს საბწალო ხალგაზ-
და ვატი იქამდის მოძულეული ყოფილა და არა საკეთილო
ზირად მიღებული, რომ მის სიკვდილის შემდეგ, მისი ცხოვ-
რების ცნობების დაბეჭდაც ვი საეჭვოდ ჰყოფილა რედაქციის-
სათვის. ამიტომაც „ცისკარში“ დაბეჭდილია მხოლოდ ოცი-
ოდუ სტრიქონი, ესეც დიდის მოჩივებით და კრძალვით გაუ-
შეიათ. ასე ყოფილა ჩვენი გამოჩენილ მამების ძლიერება; ეს
პატრიოტ მწერლები ისეთი გამოჩენილი გმირები ყოფილან,
საქართველო და ქართველობა ისე ჰყვარებიათ, რომ ვინც ვი
მათ ცოტადანად ცუდს რამეს შენიშნავდა და ამხელდა, მაშინ
მას, ვინ იცის, რას არ უზამდნენ. მაშინ იქებოდნენ და იდი-
დებოდნენ მხოლოდ ისინი, ვინც ტანზედ ნახად მოსხმული,
ყელზე გალადია მოხვეული, ცხენზე შეჯდებოდა, აქეთ იქით
დააქროლებდა და გლეხის ხალხის... იკვებებოდა. ამის და-
სამტკიცებლად ჩვენ ბევრი ცნობები გვაქვს. „სურამის ციხის“
შესახებ სიძულვილი ხალხში ერთობ განისმოდანო, მაგრამ ეს
მხოლოდ იმ ხალხის ნაწილში, ვისაც ეს შეეხებოდაო. დახალ
ხალხში: სამღვდლო ზირთ, გლეხთა და ხელოსანთა შეილება-
ვი ეს დიდის სინჯრულით იკითხებოდა. „ცისკრის“ ნომრებს

თუკმე აქეთ-იქით დაარბევინებდნენ და აღტაცებით ჭკითხულაბუნდნენ. რედაქცია ძალიან შემტყდა, რომ იმავ დროს ეს მოთხრობა ცალკე წიგნად არ დაბეჭდა, მაგრამ ამის შესახებ რომ კვითხე კერესელძეს, მითხრა მან: „რას ამბობ, კაცო! იმისიც მუშინოდა, რომ ცისკარში დაბეჭდულა. ახა გაიხსენეთ, რა დრო იყო მაშინ, ან ქალაქი რა იყო და ან მკითხველები ვინ იყვნენ, მთელი „ცისკარის“ მკითხველებს სულ მარტო თავად-აზნაურობა შეადგენდნენ. მაინც გრიგოლ ორბელიანმა დიდი საყუდური მითხრა ამაზე და მე, ცოტა არ იყოს, შემუშინდაო“. შემდეგ და შემდეგ „სურამის ციხე“ დაბალხალხში ერთობ იფინებოდა და ეს გავრცელება იქამდის მივიდა, რომ დღეს ეს მოთხრობა მესამედ იბეჭდება.

წერილი მეორე.

ამ წერილით ჩვენ გვსურს, რომ ჩვენს მელექსეებს შევეხლოთ, წინდაწინვე ვიტყვიტ ჩვენ აქ, რომ ჩვენ, ჩვენებურ მელექსეობის უმეტეს მელექსეებზე ერთობ ცუდი შეხედულება და ჭარბობი გვაქვს, ამ ცუდ მელექსეებს ჩვენ ყოველთვის უარს ვუყრთ და იგინი სულ უბრალო ჭკუის გლახებათ მიგვანინა! ამით არავინ იფიქროს ის, რომ ვითომც ჩვენ მელექსეობის წინააღმდეგნი ვიყვნეთ, არა, ეს ასე არა არის. ჩვენ ვართ მხალხოდ ისეთი მელექსეობის წინააღმდეგი, რომელი ჩიტუნისა მსშვიც მეთვრამეტე საუკუნის ბესიკი იყო, ჩვენ წინააღმდეგნი ვართ ისეთი მელექსეებისა, რომელიც იყო გ. ორბელიანი, რომელმანც თავის მკვდარის და უსაგლო ლექსების უკატუნ ტიტინით მთელი ქართველობის თავად აზნაურობა, ბაზაზებ მოქალაქენი და თვათ კინტუებიც უკიდურეს გარუზინალობაში

ჩუგდო, ჩვენ წინააღმდეგნი ვართ ნიკოლოზ ბარათაშვილისა, რად-
განაც ეს სანტიმენტალური ცრუ იდიოლის პატრიოტი თავის ლექ-
სებში ისე მთელის ერის ვაებას არ სტირის და ჰგლოვობს,
როგორც თავის მოდემის ჯიშის და ბავრტიონთ გვარის-
სას, ჩვენ წინააღმდეგნი ვართ ისეთის უამჰაჰა მელექსის... რა-
მეღმაც თავის გინტორის ლექსებით ისეთ სამსახური გაუწია
ქართველობას... გარყვნა და გააფუჭა ხალხი, როგორც
სსკებმა. არა რა მელექსე და მელექსეები უნდა იყოს ის ლექ-
სები, სადაც ხალხი ახანოის ლსინების მეტს სსკებს ვერას-
სწავლობს. რა ლექსები უნდა იყოს ის ლექსები, სადაც გინ-
ტორი ლაზღანდარობის, პროშტების, გლეჯის და ფლეეთის
მეტი სსკა არაფერია. ასეთი ლექსების ბეჭდვა და გავრცელება
სწორეთ სამარცხვინოა, სწორეთ საზოგადოების დაბრიყვება
არის, მასხარათ აღება და სსკანი. ორბელიანი დიდათ სწუხს
მკვლელებს ქართულს გმირებზე და საქართველობს მხედრობაზე.
ეს მელექსეები ნამდვილს მკვლს წესების მომტირალ პოეტათ
ჩაითვლება, რომელიც ქართულ დაცემულებს მწარეთ დასტირის.
ასევე უარს ეყოფთ ვასტანგ ორბელიანს, რომელიც წარსულს
მდელოს, ცხეთ დანგრეულს კედლებს, კოშკებს და განსაკუთ-
რებით მართლმადიდებელთ საწმუნოებას. თვითქოს სსკა
ქრისტიანები კი მართალი ქრისტიანები არ იყვნენ. ასევე უარს
ეყოფთ სუეველა იმ პოეტებს, რომელნიც დღეს დასწერენ
ლექსს და ერთს ჭადაგებენ და ხვალ დასწერენ მეორეს და
მეორეს ამბობენ ეს იმიტომ, რადგანაც ამით იგინი ახალ-
ნორჩ ყმაწვილებს დიდათ რევენ და გზასა და კვალს უზნევენ.
იმასაც ვიტყვი, რომ ამათ მელექსეობას ნიჭს მე არ შეკვებები,
რადგანაც ლექსების წერის შნო ამათ საგმარისათ აქვსთ გა-
ცნობილი; მაგრამ იმასაც კი ვერ დავამალავთ, რომ ეს მელექ-

სკები და გაცნობილი ჰიროები ისეთ გზასა და მიმართულებასაც ადგანან, რომლის შემდეგ კაცმა არ იცის რა თქვას. მაგალითად დღეს ერთი ამ მელექსეთაგანი სწერს ლექსს, რომლის შინაარსითაც ესება გაჭირებულ კაცის მდგომარეობას, ეს ამ გაჭირებული კაცის ცხოვრების გასაუმჯობესებლათ თითქმის მუსრავს ყველაფერს იმას, რაც კი ძველის ძველთაგან დაარსებულია და დღევანდლამდის არსებობს. ეს თავის თავს ამ ლექსით ნამდვილს დემოკრატთ სახავს, ნამდვილს კეთილ სინდისიერათ და სხვანი, მაგრამ არ გავა ორი კვირა, რომ უცბათ ესევე მელექსე დემოკრატთ სდება ნამდვილს უკიდურეს ძველის დაცემულის საქართველს შთენ-გლდე ღრეების მომტირლათა და ხშირათ ამ წეს წყობილობის წარმომადგენ ვასტანგ, ვასუშტ, დიმიტრ - ბაგრატიებს ქებასა და დიდებასაც უბღენის და დიდრონ ჰოემებს სწერს. ასეთი მელექსეები ნეტა რას უნდა ემსგავსებოდნენ და ან ჩვენ რაღას უნდა მიავსოროთ იგინი. ესენი ეშმაკსაც ემსახურებიან და ანგელოზსაც, ამათთვის ჯოჯოხეთიც არსებობს თავის ეშმაკებით და სამოთხეც თავის ანგელოზებით. ერთის სიტყვით, ამ ციცერონებს სურსთ, რომ არც წვადი დასწონ და არც შამფური. ამათ სურთ, რომ ვასტანგ-ვასუშტის პატივის მცემლებიც იყვნენ და დღევანდელის გაჭირებულის გლეხის ავანთყოფის კაცისაცა. მაგრამ ამათ თვითქონს არ იციან ის, რომ კაცს ორი ღმერთის თაყვანის ცემა ერთსა და იმავე დროს არ შეუძლიან. ანუ „კაცი ერთის ხელით ორს საზამთროს ვერ დაიჭერსო“ აი ჩვენ ასეთ მელექსეებს ვყოფთ უარს, თორემ რაც შეეხება ისეთ მელექსეებს, რომელთ ლექსებში ხელგუნებასთან მიმართულებაც მოიპოვება, ამის წინააღმდეგ აბა ჩვენ რა გვეთქმის, რღონდ საგანი კი ჭჭონდეს ისეთი, რომ ის საგანი ერს თავ-

ვის უნებობით. და ჰრგოკესიულის მხარეებისკენ ამგზავრბდეს,
და სხვებს, თორემ ეს ჩვენთვის სულ ერთია, თუნდ ჰრგოზა
ყოფილას, თუნდ ლექსი, ჩვენ ყველას ერთ ნაირათ ვსტყვით ზა-
ტივს. გამომჩენილი ჰრუდონი ბრძანებს მელექსეთ ლექსების შე-
სახებ; რომ მე მელექსეობას არ უარ ვყოფო, მაგრამ ის ლექს-
სი სულ არაფრათ მიმანჩნია, რომელსაც მიმართულება არა
აქვსო, მე თქვენს ცნაიელს ხელავენებას და მხატვრობას რა
ეშმაკათ ვაქნეო, მე თქვენის მხატვრობიდან რა გამოვიტანო
და ან რა საქმეში მოვიხმარო. უნდა ვსთქვათ ამ გამომჩენი-
ლი კაცის სიტყვისამებრ, რომ ეს სწორეთაც ასე უნდა იყოს
და ჩვენც სწორეთ ისეთივე შესედეულობა გვაქვს ჩვენებურს მე-
ლექსეებზე და რადგანაც ჩვენ ჩვენს მელექსეებში ბერს ხეი-
რინს ვერაფერს ვპოვებთ, ამიტომ ჩვენ ჩვენს მელექსეებს სუ-
ლაც უარს ვყოფთ და არაფერს მნიშვნელობას არ ვამლეკთ.
ეს იმიტომაც, რადგანაც ყველა ჩვენს მელექსეთ ლექსებში მი-
მართულება და ჭზრები რითმების და ნათელის ცის სივრცის
წყვილიადებშია ჩაფუფულ ჩამარხული. ამ მელექსეებს ჩვენში
მანცა და მანცა დიდი მნიშვნელობა არა აქვსთ, მაგრამ არინ
ისეთი მშიერა ვატრიოტ ზირები, რომლებიც მელექსეების
ღირსებით თუ არა, კაი კაცობის ღირსებით აჭყვავთ ესენი ცაში
და მთელის გვარისთვის ნეტარ სასხუნებელ მოსაკონებელ ზირე-
ბათ ხდიან. ეს მართალია და ჭეშმარიტი, ამას მე მგონია ფიქ-
რი არ უნდა, რადგანაც მაგალითები ჩვენ ერთობ ბეგრი გვაქვს.
ამიტომ მე ამ წყრილში არამც თუ მარტოთ ამ მელექსეობაზე
და ლექსების უვარგისობაზე კილასპარაკებ, არამედ იმაზედაც,
რომ იგინი როგორც კაცები, ამითიც მტერნი და მავნებელ-
ნი იყვნენ ყოველნაირის ახლურის წინმსუდელობის ძალავენე-
ბათა აღარმინებისა.

სახელგანთქმული პისარკვი სწერს ერთ თავის წერილში, რომ ამ უკანასკნელს დროს, მელექსეობამ უკვე მიახწია იმ წერტილამდის, რომ იგი ერთობ ძალე დაეცემა, მელექსეობა დღეს თითქმის უკანასკნელს მამაკვდავის მსგავს წუთზე სდგასო და ცხადი საქმეა, რომ ყოველი ახალგაზდა კაცი ნათლათ შეიტუობს და გაიგებს იმას, რომ მასზე მეტადინეობა ტუეილ უბრალოდ დროს დაკარგვა იქმნებაო. არც ერთი განათლებული კაცი ამასე დროს არ დაჭკარგავსო. ეს სთქვა პისარკვმა და ესევე განიმეორეს სხვებმაც. ამ თქმამა და განმეორებამ არა მცირედი მნიშვნელობა იქონია რუსეთის ერზე. დღეს ასეთის ჭარბობების შეილებით საესეა მთელი კეროჰა და ჩვენში კი ეს სამთლითაც არ მოიბენება. ბელინსკიმ ხომ ასეთ რამეებს ბრუნდეს თვლით 1840 წლებშივე შესედა...

ჩვენში კი მელექსეობის მაზანდის დღესაც კიდევ ჩვენს არისტოკრატიულთ წესების წარმომადგენ შეილებში ერთობ საკმარისი ადგილი უკავია. ეს მესტკირული საგანი და ისიც ისეთის მიმართულების, შინაგან ღიქსების და სხვების, როგორიც ქართულია, იგი მრავალ ქართველ არისტოკრატიულ ოჯახის წარმომადგენ შეილთათვის გამხდარა სანატარათ. ვინც კი დაიბადება, ენას ამოიდგამს, ლაზარაკს დაიწეებს და წერას ისწავლის, ის მაშინათვე მელექსეობას დაუწეებს შესწავლას. საქმე ისე წაუვა ამ პაწაწვინტულა პირს, რომ ბოლოს ლექსეობის წერასაც დაიწეებს და გახდება ნამდვილ მამულის შეილათ. ასეთ პატარა პირთათვის უკვლასზე უმთავრეს გონებრივ ლტოლვილებას მხოლოდ მელექსეობა შეადგენს, ესენი მთელს ჩვენის ცხოვრების უსწორ მასწორ რამეების მოსასპობლათ ამასე საყურადღებოს სხვას ვერას ჭხედვენ. უკვლასზე უმესანინიშაკეს და უნიჭიერეს მამულის მოღვაწე გმირებათ მხო-

ლოდ ლექსის მთქმელნი მიანინათ და მხოლოდ ამათის კალ-
მით უჭადიან თავიანთ ქვეყანა მის მოძავლის რიალურს პრე-
გრესის განხორციელებას და წინ წასვლას. ასეთი მიმართუ-
ლება და ქადილი ჩვენის არისტოკრატულ ცსოვრების წესების
მიმდევარ შვილებთაგან მეტის მეტი სამწუსაროა, რადგანაც
ესენი ასეთის ქადილით და წახალისებით მრავალ ნორჩსა და
სეირიან უმაწვილს ურყენიან გონებას, ჩვენის მოძავლის ახალ-
თავობის გონებითი და ჭარბონებითი ღრმად მოაზრეობის
განვიარების სახსრებსაც ორი და სამი საუყუნით უკან სწე-
ვენ. ეს პირნი არიან მტერნი ქართული ერის გონებითი პრე-
გრესის წინმსვლელობისა, ყველა ამისთანა საქმეებში მოწადიარ-
თენი და მასთანვე უწვრთნულნი და უზრდელნი არიან თითქმის ყო-
ველ ნაირს კეთილსა და ერის გონებითი, შნეობითი და ეკო-
ნომიურის წინ წამყვან ჭარბებში. ეს სიამონების შვილები
თავიანთის ლაყის მოსაზრებებით წმინდათ ავარაკებათ შეიძ-
ლება რომ ვაცმა ჩათვალას. ამ გუჰმადლართ შვილთ სხეულის
ძალეონებას სსვა ნიადაგი მიუღია, ამათ სისხლსაც სსვათერივი
ძალა მისცუბია, რისი მეოხებით ესენი თითქმის გავრეტიბეულ-
გალაყებულან. ამ საბრალე პირებს მე თამამათ შემიძლიან რომ
ლაყე, ანუ მხატე ჭარბების მექონ ქართულ რითმან ცრუ პენ-
ტელა პატრიოტები უწოდო.

ჩვენს ქვეყანაში ბეკრნაირი უწმაწური ჯურის სალხი
სცსოვრებს, აქ არიან ბეკრნაირი დასების და ამხანაგობის ერ-
ნი, სსვათა შორის ჩვენში მოიპოვებიან ერთნაირი დასის ერ-
ნი, რომელთაც მცირე ოდენი განათლებაც აქვსთ, მაგრამ
იგინი ამ განათლებით ისე სიკეთეს არ სთესვენ მთელის ქვეყ-
ნის ერისთვის, როგორც მკნებლობას და სიმტრეს. ეს პირნი
თავიანთის განათლების საშუალებით სრულს ავარაკურს გზას

გასდგომიან ამის შესახებ ტყუილად კი არ ბრძანებს ვისაჩუქ-
ვი, რომ მსწავლეული ვატი თუ განავსაგდა, უეჭველია, რომ
უსწავლეულ ვაზნაკს ეს ბეგრათ გადასტარებულა. უნდა ვსთქვათ,
რომ ეს სუფთათ ჩაბმული საიდუმლო კლდეები ჩვენებურ
ქუჩის სალანანა კინტოებს ბეგრათ ატარებენ. ამ კლდეთ აფე-
რისტების საძაგლობას ხალხში არაფერი სჩანს, არაფერი
სჩანს იმიტომ, რადგანაც ესენი საქვეყნოთ და აშკარათ არა-
ფერს ჩადიან, ჩვენი საწყადი კინტო მუშები კი თავიანთის
გამწარებულ ცხორებისაგან ილახე გაწყვეტილნი ორ აბაზს
იშორიან თუ არა, მაშინათვე ხელი ხელს მისცემენ ძმა ბიჭე-
ბი და მიდიან ცარიელი ღვინით ლოთობასა, რომელთ უბრა-
ლო ლოთობას მთელი ქვეყნის ერთი ამხნევს. ჩვენმა კლდეებ-
მა კი ასე არ იცინან, ამათ ლოთობაც ზრდილობიანათ იცინან,
და უომარობაობანიცა. მაგრამ, როგორც მამაკვდავ შვილებს,
ამათაც აქვთ ბეგრანი იმისთანა მხარეები, რომლითაც ესე-
ნი თავიანთ ხასიათებს და საქებ საქციელებს სხვების წინაშე
აშკარათ სდიან, ეს მხარეები არის ის, რაც ამ ვაჟბატონებს
სასეზე ტუსლანგური გარეგან გამომეტყველება ესტებათ და
მათი სულის ძლიერებაც ასეთსავე შესაფერს თვისებას იღებს.
ესენი თავიანთის ტუსლანგურის ხასიათების მეხსებით სში-
რათ ზოგიერთ უღირს მელექსე პირები ცაში აჭყავთ და აჭე-
ბენ, ადიდებენ, ამათ ცაღს დედამიწის ზურგზე არაგის ხადიან
და მოელს ერსაც კმუჭებრიან, რომ თქვენ ასეთი და ისეთი
გამომჩინილი მამები გყვანდათო, მაგრამ თქვენ კი არ იცნობთ
მათო. ესლამე მსურსო, რომ მის ცხორების ცნობებს ფარ-
და გადავხადო და დავანახოთ თუ იგი რა დიდ ბუნებოვანი
ვატი არ უოფილადო. ასეთი რამეების დასამტკიცებლათ ასეთი
პირები ბეგრანი ჩინისვრებს შეგებენ და დაუწყებენ დამტკი-

ცუბას, რომ ესა და ეს კაცი ასეთა და ისეთი იყო, მაგრამ მას საზოგადოება ვერ იცნობდა და ვერ აფასებდა. საზოგადოება ვერ იცნობდა და ეს ასეც უნდა ყოფილიყო, რადგანაც მას საზოგადოებისთვის არაფერი გაუკეთებია. საზოგადოებას უფრო კარგი ცოდნა აქვს და ის უფრო კარგათაფასებს თავის ქვეყნის კაი შვილებს, ვიდრე ეს პირნი, რომელთა ქება, დიდება და თვისება მხოლოდ იმ განძრახულებებით ხდება, რომ ნაქებ პირის შემკვიდრემ ეს სადმე დაჭვავტიყოს, ან ხელი ჩამოართოს სოფლმე, ან სადილი აჭამოს და ან ფაიტონით ვასეირნოს სადმე. აი ამისთანა პირადი და წვრილმანი ეგოიზმები იწიკვს ამ პირებში ასეთ ქებათა და დიდებათა სადერდელის აშლას და აი მხოლოდ ასეთი ჯილდოებისა და საჩუქრების გამო ჩადიან ამ მანიშნობასაც.

დიდათ სამწუხაროა და საგრძნობელი ეს ჩვენთვის, რადგანაც ღღესაც, ამ მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს, როდესაც მთელს დედამიწაზე ათას ნაირი კარგი ჭვრები და რიალური მხარეები მოიფინა, ამ დროს კი, ჩვენში კიდევ მოძებნების ისეთი ძელია გაიძვერა ფრთა გაუშლელ პატრიოტ პირები, რომელნიც თავიანთის მოქმედებით, ბრძა თავიანთის ცუდით და ძელისობით საშუალ საუკუნის ჩვენის დღე გრძელ ტირან მეფეების და თავადიშვილების კარის გდებულ წუწვ ჩაფარ ოსებისაგან და მეგრულ-გურჯლებისაგან არაფრით განიძრევიან. ეს გამოჩენილი შვილები და თავიანთის კერძო ეგოიზმებისაგან გადაკრულნი და საკუთარის ემანსიპაციის დაცვისგამო შეშლილნი იქამდის ვერაგი და უზრდელნი არიან, რომ ამათ თავიანთის ნამუსით, უნებოთის მხარეებით და ცოდნით იმ წერტილამდისაც ვერ მიაღწიეს, რომ მათ შატყოთ და გაეცნათ ის, თუ დღეს ჩვენში აშოლლანურს ლექსების წერას რა მნიშ-

უნელობა უნდა ჰქონდეს. რა გავლენა უნდა ჰქონდეს ასეთ ლექსებს ჩვენს გონებითი განვითარებაზე და რამე მანებულ ცხოვრების უსწორ მასწორ წესებზე, რომლის გასასწორებლათ და აღსადგენათ ესენი ხშირათა ცხვენისან და ტირიან სოლმე. ასე ჰქმნან და ვნახათ რას გააკეთებენ ამისთანა ქადაგებათ მოძღვრებით. ზემოთაც ვსთქვით და აქაც ვიტყვი, რომ ჩვენ მელექსეობის წინააღმდეგნი არა ვართ, ჩვენ უარს ვყოფთ ისეთ ლექსებს, რომლებსთანაც ჩვენ უკვე ზემოთ ჩამოვთვალეთ, მაგრამ აქ იმასაც თავისუფლათ ვიტყვი, რომ მელექსეობა მანცა და მანც არ არის დიდი რამ სავანო, იგი ისეთის გარეგან და შინაგან განვითარებებით შესდგება, რანის საშუალობის გამო ლექსების წერა ყოველ მთიულს და უწიგნო კაცსაც კი შეუძლიან რომ გამოსთქოს. ამიტომაც იყო, რომ გამოჩენილის ზრუდონიდან დაწყებული პირსარკვეით და მთელის რუსეთის 1860 -- 1870 წლის ახალგაზდებმა მელექსეობა თითქმის სულ უარი ჰყვეს. აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ ასეთ მელექსეებში, არ მოჭყეებიან ისეთი მელექსეები, როგორც რუსეთში ნეკრასოვი იყო, და მისთანანი. ეს იმიტომ, რადგანაც თვით ნეკრასოვმაც კი უნდოს თვალთ შეხედა ისეთ ბედრანგ მელექსეებს, როგორც ივენენ ჩვენებური ჭავჭავაძეები, ორბელიანები და მათი დამქაშები. ამ ბედრანგ მელექსეებისაგან ჩვენის ერის გონებითი განვითარების აღორძინებისათვის ერთი ჩადის, ან იოტის ოდენი რამეც არ გააკეთებულა. ამის გაკეთება არც შეეძლოთ მათა და არც შესაძლებელია ის, რომ მელექსეობით რამე გაკეთდეს, ეს რომ ასე არ ყოფილიყო, მაშინ ჩვენს ბედს ძალიც არ დაჭყეოდა, რადგანაც მელექსეობა საქართველოში ერთობ ადრე აღორძინდა და ამ აღორძინებამ იმ ზომამდის მიახწია, რომ მთორმეტე საუკუნის დასა-

სრულს თამამთ გამოვიდა მელექსეობის ასპარეზე შოთა რუს-
თაველი. სუეველა ჩვენს ძველს მელექსეებს თითქმის ქვეყნის
მოვარეულათ და ერის დამხსნელათ ხადიდნენ. ამათის სახელის
ნატურა თითქმის ყოველს ფეოდალს, ანუ მცოდნე პირს ენატ-
რებოდა, მთელი წარსულის ერი მუხლს იღრეკდა ასეთ მელექ-
სეთა წინაშე და პატივს სცემდა. ეს ევროპაში დღესაც კიდევ
ისეა და ჩვენში ხომ ფიქრი არ უნდა, რადგანაც აქ ყოველი
მელექსეობას ნატრობს... ქართველები თავიანთ მელექსეებს ხან
მზეს უღარებდნენ, ხან მთვარეს უწონებდნენ, ხან ვარსკვლავებს
ატოლებ-ადარებდნენ, ხან რომელ მნათობს და ხან რომელს.
დიდად აფასებდნენ ჩვენი მამები ამებსა და მიტომაც იყო ის,
რომ ჩვენში ყოველი მეფის შვილი, თავადის, თუ აზნაურის
განუწვევტელი სულ მელექსეობას ნატრობდნენ და ამასვე მი-
სდევდ-ემსახურებოდნენ. ამებით ჩვენი სამშობლოს ერი ისე
იყო დავარდნილი, რომ ლექსების და იამბიკოების წერას თვით
ჩვენი სასულიერო მამანი და მღვდელ მთავარნიც კი მისდევდნენ.
თვით ეს ასკეტიკური სწავლის წარმომადგენი მამანიც კი ლექ-
საობდნენ და თვით ესენიც კი ნატრობდნენ იმას, რომ მათი
სახელიც ერს თავის საუგუნო სახსოვარ ძეგლათ გაქსადა.
ასეთი სულის მამების რიცხვს ჩვენს ისტორიაში ერთობ დი-
და და მათ ერთობ დიდათაც უშრომნათ მელექს მეშაირ იამ-
ბიკოს წერისთვის.

რაკი ჩვენი ტკბილი და ცხონებულ მამები ასე ფიქრობ-
დნენ მელექსეობაზე და ისინი მიტომ მეცადინეობდნენ, მიტომ
იჭირებდნენ საქმეს, დღე და ღამე ოფელს ღვრიდენ, თვალებს
იბრძაკებდნენ და ლექსებს კი მიტომ სწერდნენ, რომ ამ ლექ-
სებიდამ მათ შთამამაულობას რამე გამოეტანა და ესარგებლნა,
ამიტომ ჩვენ სრული უფლება გვაქვს, რომ მათის მელექსეო-

ბის და ღვაწლების შესახებ აქ რამე ვსთქვათ. ამის თქმისა და საკითხველად ჩვენ არავინ უნდა დაგვეძახოს, რადგანაც ყოველ კაცს სრული უფლება უნდა ჰქონდეს მინიჭებული იმის შესახებ, რომ მას არავითარი დაბრკობება არ მიეცეს თავის ჭაზრის წარმოსათქმელათ.

ახლა უნდა ვიკითხოთ ისიც, რომ ამ ჩვენ გონებითი თუ მედეგობებმა ჩვენის ძველის ცხოვრების წესების წინ წასწავით გააკეთეს რამე თუ არა? მე გარდაწვევით ვიტყვი, რომ მაგდანი არაფერი, არ გააკეთეს მათ და ამის გაკეთება მათ არც შეეძლოთ, რადგანაც მედეგობის საღვრელის გორგალს რის გაკეთების ძალგონებითი მხარეები ესვენა და საზღვრავს გარს, რომ მის მეოხებით რამის გაკეთებაც შეუძლოთ მათ. ჩვენ ჩვენი ძველი მწერლების ისტორია საკმარისად შევისწავლეთ, თუმა ეს შესწავლისთვის არცკი ღირს, მაგრამ რა კენა, დრო იყო, როცა მეც ჩვენი ძველარი და მოღალატურის თავად აზნაურული ჰატრიოტობის მიმდევარი ვიყავი. მეც იმავე გზას ვადეჭი და იმავე ძველ წიგნებს ვღვავადი და ვაჭებდი, რასაც სხვები სხადიდნენ და რის გამომ მე დღეს თვით სხვებსაც ვიციხამ ამის გამომ. მაგრამ აქ ვიტყვი იმასაც, რომ ეს ისე ჩემი ბრალი არ არის, როგორც სხვების. მე ერთი გლეხი კაცის შვილი ვარ, რომლის მამამ თავის ბატონისაგან 150 მანეთად დაიხსნა თავი, ნუთუ მე შემეფერებოდა ის, რომ ჩვენთა ძველებურთა მამათა ცხოვრებათა აღწერას გაველოდი, მათგან დატოვებულ წიგნების შეკრებას, სიგელ გუჯრების და სხვების, ეს რა ჩემი საქმე იყო, ეს რა ჩემს მოკვლევასთ უნდა ყოფილიყო, მე უნდა შემუშავნა ჩემი გონების და ცოდნის შესამენათ, მე უნდა შემეძინა ისეთი სწავლანი და ცოდნანი, რაც უფრო გამოსადეგი იქნებოდა, როგორც ჩემთვის,

ისევე ჩემი ფერისავე ქუჩის მუშა ძმა ბიჭებისთვის. ადრე თუ გვიან მეც უნდა მეცვნა ეს სოფელი და მისი მუხანათი წესები, მაგრამ მე ეს ვერ ვიცანი, მე ვიცანი ჩვენი ძველი ცხოვრება, შევიყვარე ჩვენი ნეტარ სსენებულ წმინდანი და ტკბილნი ქართულ მამანი, შევიყვარე მონასტრები, მონასტრის კედლები, ციხეები, კოშკები, თავად-აზნაურობა, სამღვდელთა, ძველი წიგნები და ამ ძველი წიგნების სიყვარულისაგან მე ისე ვიყავ სადღერდელ აშლილი, რომ ქართული წარსულის მწერლობისთანა მდიდარ მწერლობათ არც ერთი ერის წარსული მწერლობა არ მიმაჩნდა. ჩემი ესეთი ოცნებობა პირდაპირ სიმეკიდრეთა ინტერესების დაცვას შეეხებოდა, სათავად-აზნაურთა ძველართა და უსულო საგანთ ფეხზე წამოყენებას და გამაღწეობა გამძლავრებას. აქ ისიც ვი უნდა შევნიშნო, რომ ერთის მხრით ჩვენი ძველი მწერლობის შესწავლა ჩემთვის უმნიშვნელოთ არ დაჩნა, რადგანაც ეს უგანასრული დრო ჩვენში საკამათო დროთ გავდიქვამ, აქ სძირათ სტუდებო ხოლმე ბასი იმის შესახებ, რომ ქართული ძველი მწერლობა ასეთი და ისეთი მდიდარი მწერლობა ყოფილაო. ამაებს ლაპარაკობენ ის პირნიც ვი, რომელნიც ჩვენის წარსულის მწერლობის ცნობებს სულ ვერ იცნობენ. მართალია არც მე განლაპარ დიდი ვინმე და წითელი კვერცხი, მაგრამ რაც ვარ და რა ცოდნაც მაქვს მე, ამითიც შესაძლებელია ჩემთვის რომ გამოვთქო ის, რაც გულში მაქვს და რასაც ვიფიქრობ. ვიფიქრებ ჩვენ ნეტარ სსენებულ ძველ ტკბილ მამების საფლავს, რომ აქ ტყუილი და ძალ დატანებით არა იქმნება რა. რაც იქნება ნათქვამი ყველაფერი მართალი და ჭკუშმარტი.

როგორც ზემოთაც ვსთქვით, მე საკამარისად შევისწავლე ჩვენი ძველი და ახალი ძეგლებების ცხოვრება და ცხოვრების

წესები და სისწორით უნდა ვსთქვა, რომ ყველა ამ პირებში
მე ურთი ისეთი პირიც კერ ვნახე, რომ ის ღიწლი იყოს რა-
მის პატივის ცემის. ყველა ეს პირნი თავის ღრმის ნამდვილ
დესპოტიტურ ტირანები ყოფილან, ამათ მეტიც მეტი უსამარ-
თლოთ და უგანონოთ უღლეტნიათ და უჩაგრავთ თავიანთ სელ-
ში მყოფი მონა გლეხ-კაცობა. ამათ ფეხქვეშ ულახვით სამე-
ჭაღაჭო მხარეების ასაღორობინებელი ძალები. ესენი ყოფილან
სხვა და სხვა პატარ-პატარა თემთ მცხოვრებ კრის სისხლის
უბრალოთ მჭედელები. მაგალითად ამთგან საქართველოში მყო-
ფი მთიელები და სხვანი ყოველთვის ერთ ვაი ვაგლახსა და
ულეტა წყვეტაში ჭყავდათ, რადგანაც ხშირად ნდომულბდნენ
ხოლმე ჩვენი თავადური მამები, რომ ეს მთიელებიც დაუპყრათ
და თვის დიდების ფეხთა მტკრის მონა ყმათ ეჭვიათ. ამის-
გამო რამდენჯერ ასობით ატეხილა რძი რძ მის შუა და
აუარებელი სისხლიც დაღვრილა, დაღვრილა მხოლოდ მიტომ,
რადგანაც ქართველ ძველს უნამუსო მელექსე მამას თავის თა-
ვის კერძო ეგოიზმების გამო სხვის საყუთარე ემანსიპაციური
მხარეები აწათ მისჩნეკია და მის გამო თავის სამაგლობის მე-
ოხებით სხვებისთვის მონება უჭადნია! ეს გამოჩენილი ტირან
მამები ისეთი მამულის მოყვარე პატრიარტები ყოფილან და
ისეთი მელექსე მესტვირები, რომ ამათ შეძლება ჭჭონიყოთ,
მაშინ ესენი მთელ დედამიწის კრს სულ ტუტას აადენდნენ,
დედამიწის პირზე უსიკვდილოთ გააჭრობდნენ და აწსად თავის
შესაფერს ადგილსაც არ მისცემდნენ, თითქმის საფლავსაც კი
დაუძვირებდნენ.

რაც შეეხება ამათ განათლებას და ცოდნას ესეც ხომ
სამარცხვინო და საცინელია. ესენი ისეთი უგეცები იყვნენ და
ისე მოუმზადებულნი, რომ მათ შავის თეთრისაგან გარჩევაც

გი კერ შაქლათ. ამით სწავლას, შეადგენდა ყველა ის საძიარ-
ხასი რამეები, რაც დღეს ყოველის პატრიარხის პირისაგან
უარყოფილია და გამოხილია. მთელმა ჩვენმა ძეგლმა და ხალ
ღრმის მწერლებმა ისე დაასრულეს თავიანთი სიტყვებუ და
ცხოვრება, რომ მათ არც ერთსეც ერთი ისეთი უბრალო საქ-
მეც არ გააკეთეს, რისი საშუალების მეორებით ისინი ღირნი
იყვნენ მოგონებისა და პატივისცემისა. ესენი ისეთი გერაკები
იყვნენ, რომელთათვისაც ამ წუთიერს დედამიწაზე მათ შთა-
მომავლობას ვარეშე სხვები სუ მონათ უნდა ყოფილიყვნენ
აღიარებულნი. ამით უმთავრესს სავსეს ასეთი ნატურა შეად-
გენდა. ესენი საცა ვი ვისმეს დაეცემოდნენ და აიკლებდნენ,
მამიანთვე სუ ნაცარ მტვერს ადებდნენ, მიჭყებოდნენ, და საბ-
რალო დაჩაგრულს ერს ვენახებს ვადუგავდნენ, ბოგირებს,
და სიღებს დაუჭრევდნენ, სახლ-ვარს ვადუგავდნენ, პირუტყვს
წაართმევდნენ და დაუსრცავდნენ, საუკეთესო ცხენებსაც თა-
ვანთ საბძანებელში ვამორეკდნენ, აძაებს არ ვკმარებდნენ საბ-
რალოებს და ყველა წარალს და დანახარჯსაც ამ დაწირვებულს
ხაფსს და აწერდნენ ვისერზე და ამით უნდა ვადაეხადნათ ესე-
ნიც. *) ამ საბრალოებს ჭქონდათ ამის შეძლება თუ არა, რომ
ვადაეხადნათ, ამას არავინ ვითხულობდა, ესენი სხავრავდნენ და
სტანჯავდნენ ამ საბრალოებს მხოლოდ ამიტომ, რადვანაც
თვინი თავიანთ სახლის თავისუფლებას და მეუღრობას იცავ-
დნენ, ამით არ ჭსურდათ, რომ თავიანთ სახლსა და ოჯახში
სხვა ჭყოლიყოთ ბატონ-ბძანებლათაო. რა უყოთ რომ არ ვინ-
დათო. ძალა აღმართსა ხნავსო და ამიტომ უნდა ვაგვემორჩი-
ლოთ, თორემ ხმალსა და ხანჯალს ვეღვივდ ვაგაბჯენთ და ვა-

*) „დროება“ 1883 წ.

გაქროფთო. ცხადი საჭმეა, რომ ასეთი ტირანული რამეების ჩამდენი მამებიც ხეირიანი ვაჭრები არ იქმნებოდნენ. ეს გამორჩენილი ტირან პატრიარქ მამები ამ ქვეყნის პირიდან იმე ვადილქმენ, რომ მათ არსად და არას დროს არც ერთის შეწუხებულის პირისთვის ცარიელის სიტყვითაც არ მიუციათ იმედი, არსად ერთი ღატაკი დედაც არ უნუგეშებიათ, არსად ერთის მოხუცის დავრდომილის პირისთვის, არსად ერთი ობოლ ოხერ ტიალი გამოუხდიათ, რომელთა გაჩენის და უბედურების მიზეზები თვით ამ უსვინილისა მამების და მათი შვილების ვარყვნილი მოქმედებები ყოფილა, რადგანაც ამათ თავიანთის შემძლებლობის მეხებით მთელთ თავიანთი სიცოცხლე სულ ვარყვნილობაში უტარებიათ და მრავალ ალაგას და მრავალ ჯერ მრავალ ღატაკ ქალთათვის ნამუსი უხდიათ და მისი პირადი ღირსებაც ფეხქვეშ ულასაკო. ჩამდენჯერ მომხდარა, რომ ერთი ქვეყნის მხავკრელ და მტანჯველ პირის სიამოვნების გულისთვის ასისა და ორასს ნამუსიანს ქალს ახდია ნამუსი, ესენი დაღუბულან სამუდამოთ და მიწაზე ვასწორებულან სხვების სიამოვნების ვამო. ვაი სიამოვნებათ უნდა ჩათვალონ ამ ზნეობითი უნამუსობამა თავიანთი ასეთი სიამოვნება, რომელსაც სხვების დაღუბვა და უნამუსობა მოსდევს. ჩამდენი მავალითი მომხდარა რომ საბრალო ქალი უჯიშო მოტყუილებით დაორსულებულა, შვილები მისცემიათ და ამ საბრალო შვილების უმეტესი ნაწილი ზოგი ორმოცში უფრიათ, ზოგი ფეხის ალაგებში და ზოგიც ვინ იცის ვის ვარკებზე არ დაუგდიათ და ათასნაირის ვამელებ ვამომელებლის ფეხ ქვეშ არ ვასწულეტილან და არ დასოცილან. საბრალო პატარა ვამწვილებო, ვინ იცის თქვენიდამ ჩამდენი სისარგელო და ქვეყნის სამავალითო ვაჭი არ ვამოვიდოდა, მავრამ უფრო საბ-

რალა დედათა სქესი, რომელიც ასეთ სამუხსარო მდგომარეობაშია ჩაკარდნილი, რომლის პირადი ნამუხისი საქმე ისეა დაყენებული, რომ გუშინდელი ჩათუქსანი ჩვენი ძველი მამა მწერალი რომ ქეიფობდა მასთან და რომლის ქეიფიც გახდა ამ საბრალო ქალას დაორსულებას მიზეზი, დღეს კი თვით ეს პირი დასტინის ამ საბრალოს და სძაგს იგი, რადგანაც უნამუსო ყოფილათ, ქმარი არა ჭყალა და ვიღასგანაც დაორსულებულათ. ჩვენის გამომჩინილის მამების მეოხებით ასეთ ქალებს სიცოცხლით ჩაქვავება ელოდათ, *) ვიროზე შესმა, ლაფის დასხმა და საჭკეუნოთ თავის მოჭრა. ეს დალოცვილები იმას კი აღარ ჭითსულობდნენ და აღარ ჭიფიჭობდნენ, თუ ახლას ამ საბრალო ქალების მომტყუებლნი და შემტდენი ვიღა იყვნენ. თუ კი ეს საქმე საკიცხი და საგმობია, მაშინ არამც თუ მართოთ ქალი უნდა დაიხატოს, არამედ კაციც, რადგანაც ესეც დამნაშავეა ამ შემთხვევაში, მაგრამ აბა ამას ვინ იზავდა და ან ვინ გაბედავდა, რადგანაც გამოსჩნდებოდა, რომ ყველას ამ უბედურების მომხდენ შემეტეს პირათ თვით ესევე უკანონო კანონ მდებლები და ამათი შვილები ბრძანებულან, თვით ამათ უტყუილებათ ეს საბრალო ქალები, თვით ამათ უხდიათ მისთვის ნამუსი და თვით ესენი ყოფილან ყოველ ამ გეარ უბედურების მიზეზათა. აბა რაღა ფიჭრი უნდა იმას, რომ ამ შემთხვევაშიაც ეს გმირები ოსტატურათ არ მოიქცნენ. ეს გონებითი უზრდელი მამები იქამდის უსკინიდილობები და უნამუსოები იყვნენ, რანის მეოხებით ამათ თავიანთ დაბალ კრში პირველ ღამის მიფლობულობაც დიდ კანონიერათ მიანდათ. ეს მწერალ მელექსე მამები ამ პირველ ღამეებში ისე ფლუთდენ

*) ვანტანგის კანონები.

და გლეჯდნენ საბრალე ქალებს, როგორც მხეცები ანუ ძველი ცხვარს. ეს მშოერი წუწვები ისე ფიჭობდნენ, რომ თვითქმის ესენი საუფუნოთ იცოცხლებდნენ და არ დაიხრცებოდნენ. ეს იყო მათი სანატრი და ამაებსვე ასწავლიდნენ თავის შვილებს. ერთი ძველი მეშაირე დიდის ხვეწნით ამუდარებს თავის-ზე ახალგაზდა ბიჭს შეძღვეს: ახალგაზდა ანტონ! იმხინა რულე, შეეჭვი, ქალებს დღე და ღამე ეარშოე და ერთ წამსაც ნუ დაჭკარგავო. რამდენიც შენმა გულმა ინატროს, იმდენჯერ უსუნე და უგბინე გოგოებსო. ასეთის შინაარსის მურტალი ლექსები ჩვენ ერთობ ბევრი გვაქვს. როგორ მურტალ მიმართულებასაც ადგნენ იგინი, ისევე მურტალ ცხოვრებაშიაც ღვებოდნენ.

ესენი თითქმის წინააღმდეგნი იყვნენ ყოველის საგლეს ქველ-მოქმედებათა საქმეების. არც ძველათ და არც ახლაც არც ერთ მდიდარ ქართველს ერთი გროშიც არ დაუტოვებია საზოგადოთ. ეს გამოჩენილი ძველი ტირანები ისეთი შვილები იყვნენ, რომელთა წინაშეც რომ ვისმეს ხმა ამოედო, იმას მასშინათვე შამფურზე ააგებდნენ. რაიც შეეხება ბატონყმობის საქმეს და ყმების წვალებას, ამას ხომ ფიჭვი არ უნდა, ამის შესახებ მე აქ გერ ვილაზარაგებ, რადგანაც სხვაგან მაქვს ნათქვამი. დაიფიცამ ჰატიოსნებას და სუეველა უდიდეს გაცობის სახელს და ღირსებას, რომ მე არამც თუ ჩვენს ძველს მწერლობაში, არამედ მთელს ჩვენს წარსულშიაც გერ ვპოვებ კაცს, რომ ის ღირსი იყოს ჰატივისცემის და თანაგრძნობისა. სუეველა ჩვენი ძველი მწერალ მამების რიცხვი ისეთ ტირან ფეოდალთა რიცხვისაგან შესდგებოდა, რომელნიც თავიანთ მოქმედებით მთელს გვარს არცხვენდნენ და ლაფით სერიდნენ. აქ მოუსვენარ მწერალ მამების საქციულმა მთელი საქართველოს

გლეხი ხალხის საქმეს ისეთ გზაზე დააყენეს და ისეთი მიმდინარეობა მისცეს, რაის საშუალებით ქართველი გლეხ-კაცობა სულაც უნდა გადარეცხილიყო დედამიწის პირიდან, ივინი სრულად უნდა აღგვილიყვნენ და თუ ეს არ ექმნებოდა, მაშინ მათ გადაჯიშება და გადაბაჯლანება მოელოდა. ეს მანც ასე მოხდა და მთელ ქართლ კასეთის გლეხ-კაცობა ხალხს კი არა ჰგვანდა, არამედ ერთ რაღაც სამწუსარო შესამზერ სურათს. ამ უჩინად დილეტანტებისაგან თავიანთი გლეხკაცობის პატარა შვილების აღზრდის საქმე ისე იყო დაყენებული, რომ ესენი ხშირად უსინარულოთ ილუპუბოდნენ. ასეთი უსამართლოების მთესველნი კაცნი კი ხანდისხან ლექსებსაც სჯლანდნენ და თავიანთის პირადის კერძო მხარეებსაგან დაბრძკებულნი სხვების წინაშე თავიანთ თავებს ნამდვილ კაცებათ ხატავდნენ. ასეთის ეგოიზმებით გარემოცულ პირებს თავიანთი თავები ნამდვილ ქართველ პირებათ მიანდა, მაგრამ ამის გაგება კი არ ჰქონდათ მათ, თუ ქართველობა და ამის სიყვარული რას უნდა წარმოედგინა, რომ საქართველოს ერის ნამდვილი სიყვარული ჰქონიყოთ, მაშინი ისინი დავითის დროს ოთხ მილიონად აღიარებულ ქართველობას უკანასკნელს ხანს ნახევარ მილიონზე არ ჩამოიყვანდნენ. ასე უმიზეზოთ ყლატდენ ქართველობას, მაგრამ ამათ ყლატა წვეტას მანც თავისებური მხარეები ჰქონდა მიტეხული და მას მრავალი მელექსენი და მესობებენც ამკობდნენ და ადიდებდნენ. სხვათა შორის ბესიკი დიდის ქებით აღწერს იმას, რომ ერეკლე ჰქრისტეს სჯულისთვის ოსმალთ ასპინძაში შეება და ხალხი გაწყვიტაო. ამ ხალხის გაწყვატაში რასაკვირველია ოსმალები იგულისძებიან, მაგრამ თვით ქართველებს რაღა ემართებოდათ? ამასე ისინი არ დარდობენ და არაფერს მოგვითხრობენ. ნუ

თუ საკმარისი არ არის ჩვენის ტომის ასე შემცირების მიზეზი იმ ძველის კაის დროებისა, როცა ჩვენი ძველი ტკბილი მამანი სცხვარობდნენ. ჩვენს მაშინდელ საქართველო მეფეებშია ცერია ბეკრი ისეთი ცუდუღელა მეფეებიც, რომელნიც ლექსებსაც სჯდებინდნენ. ეს გამოჩენილი მელექსეები ასეთ საქმეებსაც ჩადიოდნენ, რომ ჯერეთ რომელიმე მტერს აქვებოდნენ, აიტყვებდნენ და თავის სამშობლო ჭკეყანას თავზე წამოასუკდნენ, როცა მტერი გამაგრდებოდა, მაშინ ესენი მთელ თავიანთ სამშობლო ექს თავს ანებებდნენ და მიწობდნენ იქით, საითაც კი თავს დაახწევდნენ, ჭკეყანა და ერი კი ილახებოდა და იმუხრებოდა ამითან წამოხუულ მტრის ფეხ ჭკეშ, ამისთანა მუნანათი მეფეები ხშირათ ისეთ უჩუ ადგილებშია იმალებოდენ, სადაც ცუდათ ყოფნას მაგიერ ლექსებს სწერდენ და მით დროს ატარებდნენ. ასე ჩაიდინა ვახტანგ მეექვსემ, რომელიც თავის სამხედროს ძალით მხოლოდ თავის თავის გამაღუანებას ნატრობდა. ასევე მოიქცა ეს თავის „ქართლის ცხოვრების“ შედგენაში. ასევე მოიქცა თეიმურაზ მეორე, ასევე მოიქცა ჩვენის მეტროპოლიტო საუგუნის დესპოტიურის წესების წარმომადგენი ირაკლი გელის ყვაილი, რომელმაც აღმაცმადხანის ომში აურებელ ხალხს და მხედრობას თავი დაანება და თვით კი მთიულეთში გაიქცა დასამადათ. რომელი ერთი მოთვალეს კაცმა, რომ გამოსატოს ამითი საქციელი და ხასიათები. ასევე შერებოდა აწილ მეფე, რომელიც რაჭაში გადავიდა, იქ სამეფო ტახტი უნდა აღედგინა, მაგრამ ის ვერ მოუხდა, ამის შემდეგ მთიულეთში გადავიდა და იქ ცუდათ გდების მაგიერ ლექსებს სწერდა, ასევე შერებოდა თეიმურაზ შირველი, ეს უზატიოხნო პირი იმ დროს სწერდა «ვარდ ბუღბუღიანებს» და ასეთებს, როცა მის სამშობლო ექს აყნასა და სხარსეთში გადასახლე

ბას უჭადნენ. ეს კი ამ დროს იმას დარდობდა, რომ ვაი თუ ბოლოს გასაკიცხი გაგზდე და მღურობა დამიწეონო, რომ სამღთო საგნებს ნაცვლად ზღაპრების გალექსვას მივსდეკდიო. ამის შესახებ უნდა მოგახსენოთ ამ ცხონებულ მელექსეებს, რომ სამღთოს წილ ზღაპრების გალექსვასე კი არაინ გაჭკიცხვას მას და იმასე კი თქვი არ უნდა კიცხვას, როცა მათ სამშობლო ერს სახლ-გარი ენგრეოდან ამ პირებისაგან ატეხილის მტრებისაგან, ამ დროს კი ეს გამოჩენილი მელექსეები შოქს იდგნენ და ლექსების წერით ატირებდნენ თვის დროს. აი ამის გამო კი ეტვი არ უნდა, რომ გასაკიცხიც იქმნებიან ეს გამოჩენილი მელექსე მამები შესახებებულნიც.

III.

დღესკი, ჩვენს უბედურს მკვადარს მწერლობაში სშირად გამოკარდებიან ხოლმე ისეთი მამლარ ჰატრიოტ არტისტები, რომელნიც ასეთს მელექსე პირებს ქებას უძღვნიან, აქებენ საფაროთ, მათ სახელს თაყვანს სცემენ, ადიდებენ, ამკობენ და მთელ ქვეყანასაც სიმძლავრით ემუჭვებიან, რომ თქვენ ასეთი და ისეთი მელექსე მამები გეგანდათ და თქვენ კი იმ ძვირფას მამებს არ იცნობთო, კერ იცნობთ მათ შთამომავლობას, მათ შესანიშნის მამაპაპებს, მათ სახლგარს, სახლის შინაურს მოწყობილობას, მათ მეპურმარეილობას, ზრდილობას, გულ-მოწყობლობას, გლასკათ შებრალებას და გაკითხვას. ამამებს გარდა მოჭყეების კიდევ რომ ესა და ეს საჭმე ქნაო, ეს კაცი ჩამონჩხობას გადააჩინაო, ის ცინესაო, მესამე დახურეტასაო და სხანი. ასე და ამ გვარათ მოჭყეების ხოლმე ეს ქლესა გაიძეურაები, მაგრამ ვერც ერთ საგანს კი საბუთით ვერ დაამტკიცე-

ბენ. ესენი კერძ ერთ ცნობას ვერ წარმოადგენენ იმის შესახებ, თუ ამ გამორჩენილმა გმირმა როდის და სად ვინ დაიხსნა სიკვდილიდან. ვინ გადახანჩუნა სასწრაფოდ, სად ვის რომელ ღარიბს აღმოუჩინა შემწობა. რომელი გაჭირებული კაცის შვილი გამოზარდა, რომელ სოფლის ხალხს და ბოგანათ ქვეულს გლეხებს გაუმასხინებდნენ, რომელი დაცემული წამოაყენეს მათ ფეხზე, სად, ან როდის რა დასტოვეს თავიანთის სიკვდილის შემდეგ თავიანთის აუარებლის ცხოვრებიდან. მე თამამით შემიძლიან ვსთქვა, რომ ასეთი წინამძწარა უბედობა ჩვენის ცრუ პატრიოტებისაგან წმინდათ სიყრუე არის, რადგანაც არც ერთი ზემო ჩამოთვლილისთანა საჭმე მათ არ გაუკეთებიათ. აქ ამის შესახებ განყენებული მსჯელობა აღარ გამოდგება, აქ ნამდვილი ფაქტებია საჭირო, აქ სწორე ამბებით უნდა იქმნეს წარმოდგენილი და დამტკიცებული. თორემ უამისოთ ჩვენ სულ სიმტყუნეში მივიღებთ. ესლა ჩვენში ისეთი დრო დადგა, რომ ჩვენ დაბალ ხალხს სრული უფლება გვაქვს, რომ ჩვენ ბატონიშვილ მწერლებს ანგაწიში მოკოთხოვოთ და გაუსწოროდეთ იმაში, რაშიაც გასასწორებელი ვართ. აქ ნამდვილი ფაქტებია საჭირო და აი ესეც ფაქტები.

1878 წ. ერთ გამორჩენილს ქართველ მელექსესთან მივიდა ერთი ბუტათ ღარიბი კაცის შვილი, რომელმაც შემწობა სთხოვა, რომ მე ალექსანდროვის ინსტრუმტში უფულოთ მიმიღეს და ახლაც ცხოვრება მიჭირს და თუ შეიძლება დამეხმარეთო. ამ უბედურებითი თხოვნას «მეუშა ბოჭყლაძეს» დამწერმა უბრძანა, რომ ვინ მამცა, ვინ მამაჭკვავა, სადა მამცა!... ასე რომ ერთი შაურცი არ მისცა. მეორე ასეთ გაჭირებულს ემანწვილსაც ასევე უთხრა, რომ მე რომ სუყველა შენისთანაებს დახმარება მივსცე, მაშინ მეც შენისთანა გაგხდებიო. შესამე, ამას

ჰყვანდა ერთი ღარიბი ნაცნობი აზნაურიშვილი, ამ აზნაური-
შვილს სხვათა შორის შვილებიც მოუნათლა, აზნაურიშვილი
ლიტერატორი იყო, თერამეტ წელიწადს ქართულს ჟურნალს
ბეჭდავდა, სიბურის დროს მეტის მეტს სიღარიბეში ჩავარდა,
უკანასკნელი სახლი ჰქონდა და ესეც ბანკში ეუიღებოდა. ამ
დროს ამ გაჭირებულმა კაცმა ჩვენგან ზემოთ ხსენებულს მ-
ძეულს მოუყარეს წერილით მიმართა და დახმარებას სთხოვდა,
ამან შემოუთვალა ასე: — „ქართულ კაცს თუღს ნუ სთხოვ,
თორემ დიდად შეაწუხებ და აწუხებ, იწმინდე არ შემიძლიან,
არა მატკს, თავი დამანებე“! მეოთხეს უთხრა რომელიც არა-
თერს სთხოვდა, თქვენმა მზემ რომ ლუკმა ჰური გაგვიწყდა,
აღარა გვატკს, აღარა, სხვებთან გათანასწოროდით, უბრალო
აზნაურიშვილებიც კი ჩვენზე კარგათ ცხოვრობენ“. უნდა
ითქვას, რომ ამ უსვინიდილობს არც ერთ გაჭირებულ კა-
ცისთვის დახმარება არ მიუციათ. ეს რომ ასე არ ყოფილიყო,
მამინ ჩვენს ბედს ძაღლიც არ დაჰყუფდა... როგორც ცოდნით.
ნუ თუ ამათ გუფუხვობამ ისე ჩაიარა, რომ მათ ვერც ერთი
გაჭირვებული გლეხის შვილი ვერ გამოაზარდეს, ნუ თუ ამათ
დიდი ღვაწლი ისე ჩაიფუშა და ჩაიარა, რომ ჩვენთვის ერთი
ცნობაც არ დაჩჩა სახსოვრათ. არა მგონია, ამათ არც არათე-
რი უმოქმედნიათ და მიტომ ჩვენთვის არცარათერი დარჩე-
ნილა სახსოვრათ. ისიც უნდა ვსთქვათ, რომ ეს გამაჩენილი
მამები ხანდისხან მოწყალეობასაც შერებოდნენ სოფლე, მაგრამ
ამაებსაც ისეთ კაცებს აძლეოდნენ, რომელნიც მათი სისხლისა
და სოცრის იყვნენ, მათი ჯიშისა და სხვანი. ეს ყმაწვილები
აქაც უხეიროები იყვნენ, უხეიროთ სწავლობდნენ და კერძაში
თუ მიდიოდნენ აქაც უხეიროთ შთებოდნენ, იქ ესენი ქეიფების
მეტს სხვას არას აკეთებდნენ, გაფიენებში დაეთროდნენ და

სწავლობდნენ ისეთ რამეებს, რაც იმათში ცუდია და ეს ცუდი-
ვე შემოჭჭონდათ ჩვენში. ამათვის იქ არაიყური საგნები არ არ-
სებობდა, ამათვის არც პოლიტიკური ეკონომია არსებობდა,
არც ბიოლოგია და არცა რა სხვა ამ გვარი რამეები, ამავის
ნაცვლათ ესენი სწავლობდნენ ეკონომის გარეუნილ რამანების ში-
ნააჩსს, ამავს გარდა დადიოდნენ კიდევ გარეუნილ პიესების
წარმოდგენაებზე, ასეთ ცუდ რამეებთ შესასწავლებელ საგანთ
გარდა იყვნენ კიდევ ისეთი შვილებიც. რომელებიც ცოცხალ
საგნებს მაგიერ მკვდარ მშვენებათ და ძველთა მწერლობათა ნაშ-
თების შესწავლას მისდევდნენ. ეს დალოცვილები სიძველეთა
რამეების შესასწავლებლათ საქართველოდამ ეკონომიაში არ წასუ-
ლიყვნენ, განა თვით საქართველო კი არა კმარა ისეთის სიძ-
ველეთა რიცხვით, ნუ თუ სიძველეთა შესასწავლებელის ცნო-
ბებით საქართველო ეკონომიას ჩამოუარდება, არა მგონია, მი-
ტომ, რადგანაც იქ რაც არის დღეს მის უმეტესი ნაწილი სულ
ახლის დროების ნამოჭმედარია. ჩვენში კი რაც არსებობს ნამ-
დვილი ძველია, აზიური, ძველის სახე აჭვს და ქართული. ასეთ
საგნებთა მოსწავლე ყმაწვილებს ეხმარებოდნენ ჩვენი მამანი,
ასეთ ყმაწვილებს გარდა თითო რაღაცა ისეთი ყმაწვილებიც
ერჩვნენ, რომელებიც ზატაჩა ფხიზელის თვალთ უცქერდნენ
საქმეს, მაგრამ ერთი უძლეურება იმაში იყო, რომ ამათი თვა-
ლის სიფხიზლეც მხოლოდ იმას შეიცავდა, რომ ამათ თავა-
დის გრ. ორბელიანის ლექსები გაერჩიათ და ამ ლექსების
მშვენებით გატაცებულყვნენ!.. ესენი მთელ ჭკეყანას მრისხანე-
ბით მოუყებოდნენ იმას, თუ ეს ცოცხლონ ძველქსეები რა შვი-
ლები არ ბრძანებულან. . ეს გმირები ასეთ ძველქსეებისაგან
ისე აირკვიან, რომ ბრლოს თვითაც ძველქსეობას იწყობენ.
ესენი დიდათ ყოყორობენ და თავიც მოაჭვსთ, მაგრამ სულ

ამავით, ბევრით ვერაფრით ჩამოწმების თავანთ მკვლარ მე-
ლექსე მძებეს. ესენიც თავანთ მძებნივით ცალ მხრივად საკენგს
გვიუჩიან და გვაკენგენ და ცალ მხრივად გვატუფილევენ ამ ლექს-
სუბით და ნელ ნელა გვაკენგამენ. ამ უბედურების ლექსებში ჩვე-
ნი ცხოვრებისა სულ არაფერი მოიპოვება, არც ჭირის, არც
ლხინის, არც მწუხარების და არც ვაების, ერთის სიტყვით,
ჩვენი ახალგაზდა მელექსეებიც ნამდვილი თავანთი მეთვრამეტე
საუგუნის მელექსე მამის კოპიოები იყვნენ. ამის შემდეგ ჩვენში
მაიც კიდევ მოიძებნებინა ისეთი პირები, რომელნიც ჩვენთა
ძველთა დროთა მელექსეების სახელებს ხალხში ამალევენ და
მით რაღაც სწადიანთ, რაღაც სურთ, რაღაცსავე ებრძვიან... ნეტა
გამაგებინა ახლა ისიც, თუ ეს მძღვარი პატრიოტები ამას რა
მიზნით შერბიან, ვსთქვამთ გუგის მწველი შიმშილი რომ ჭჭონ-
დეთ და მიტომ შერბოდნენ ამას, ეს კიდევ ჭკა, მაგრამ ეს
არც მაშინ არის საკადრისი, ამით არც შიმშილი აწუხებს,
არცარა სხვა და მაშ ნეტა რა ატანთ ასე თავების ხეთქვის-
თვის ძალას! ეს მით უფრო, რადგანაც ევროპაში ასეთი მე-
ლექსეები სულ უარყოფილნი არიან და გმობილნი, ჩვენში კი
ამათ ჯერ დიდი სახელი აქვსთ კიდევ. სჩანს, რომ ევროპის
შვილები სულ შეძღვარნი და ბრავები ყოფილან, რადგანაც
ეველა ჩვენებური ძველი მელექსეებისთანა მწერლები უარ უყვიათ.
ამისთვის ამ გაყბატონებმა უნდა იცოდნენ ის, რომ საზოგად-
ოებაშიაც შეიძლება მოიძებნონ ისეთი პირები, რომელნიც
მათზე უკეთესად დააფასებენ და განაჩევენ ეველა იმ პირებს,
რომლებსაც იგინი აჭებენ.

ასეთ მდგომარეობაში ჩაკარდნილი დღეს ჩვენი მწერლო-
ბა ჩვენის არისტოკრატიულის კრიტიკოსებისაგან და უაჭველია,
რომ ასეთის უკუღმართის ნაბიჯითაც ილმლიალებს იგი კარ-

გა ხანს. სამწუნაროა და სამარცხვინო ის, რომ ჩვენი უკუღმართი შვილები ხშირად აქებენ ისეთ კაცებს, რომლებსაც თავიანთის ხლმებით სხვათა სახელ-გარის ნგრევის მეტი სხვა არა უკეთებიათ რა. როცა ამისთანა კაცების მაქებრებთან კაცს ვინის ვინ უხდება ლაშარაკი და ჭკითხავ მის: თუ მას ნეტა რათ აქებ ასეო. იგი მოგიგებს, რომ ეგ მიტომ, რომ იქმნება მის საშუალებით ჩვენში ავადღობინოთ ნაციონალური მხარეების სიყვარულიო. ამით უთხარი, ბატონო, მე შიმშილით კვადები, გონება მეწვის, ლამის მოგვადე და ამ დროს მე თქვენს ნაციონალურს გრძნობებს რის ეშმაკათ ვაქნე და რა რხათ დაგარჩენ, მაშინ ესენი მოგახსენებენ: თუ იმ კაცსაო, რომელსაც მხოლოდ ყოველგან და ყოველთვის მხოლოდ თავის გუჭი აგონდებაო და ყველგან და ყოველთვის მხოლოდ ამ გუჭისთვის სტირიან და წუწუნებენო. ასეთი საყუადურები მე თვით მიმიღია ხოლმე ჩვენის საეკლესიო პატრიოტ მაშობისაგან. მეც მიმიგია: რომ დიან, სწორეთ ასე განლავსოთ მეტქი და ყოველივე დღეკანდელი კონომიური ბრძოლა მხოლოდ ამ გუჭის ბედნიერების კითხვებს შეიცავს მეტქი. მე ჩემს მამულათ მიმანია ყველგან, სადაც კი სიკეთე და კაი კაცობა არსებობსო, ოღონდ იქ კი არსებობდეს მშვიდობიანი ცხოვრება... ასეთის შესედულობისა არამც თუ ჩვენ უნდა ვიყვნეთ, არამედ სწორეთ ესევე სიტუებები აქვს მოყვანილი რენანს ერთ თავის წერილში. ჩვენს გამოჩენილს არისტოკრატიულს პატრიოტებს კი მშრეკრ ხალხში ნაციონალური გრძნობების გაღვიძება ზღომინათ და მით მათი დახმარება და განთავისუფლება.

ეს გამოჩენილი ცრუ ღიბურალები თავიანთის რაქციონურის მიმართულებით იქმდის გაკერაკებულს გზას ადგანან, რომ ესენი თავიანთის მკვდარის ნაციონალიზაციის მეოხებით

ლამის სულ უსაგნო ბოდვას გაჭყენენ უკან. ესენი აქებენ ჩვენს ძველს მელექსებს და ამ აფერისტებს დიდს ცოდნასაც აკუთვნებენ. გამოდის, რომ ჩვენებურს ძველებურს მამაპაპურს პოეტებს პოლიტიკური ეკონომიაც სცოდნიათ, ეკონომიური სტატისტიკაც, ქალების მდგომარეობის კითხვებიც, მუშა ხალხის და ათასი კიდევ სხვანი და სხვანი, ყველა ამ მეცნიერების შესახებ გულ დადებით და დარწმუნებით მოგვითხრობენ ჩვენი პატრიოტები. ახლა მე მინდა ვიკითხო ის, თუ ამ გამოჩენილმა მელექსებმა ყველა ეს მეცნიერება რომელს სასწავლებელში შეისწავლეს, ანუ რომელს უნივერსიტეტში? იქნება ჩვენს მამებსაც ჭქონიათ ევროპიული რიალური მეცნიერება, მას ანა ჭქონიათ, მას კახეთის უღაპრული გეოგრაფია რა არის, თუ არ მეცნიერება... ბუტის მეტათ დადათ სამარცხვინოა, რომ კაცი კადრულობს ტყუილების თქმას, კორუბის მოგონებას და მხოლად მისთვის, რომ ერთი რომელიმე შიჩს ქება, დიდება უძღვნას და სახელი მოუთინოს და ცაში აიყვანოს, რომელსაც ამას საამისო არა მიუძღვნის რა წინ. ეს რასაკვირველია სულ ერთი შიჩისაგან მოხდება, თორემ ამას უძრავლესობა არაფრათ აგდება. მაინც დრო მოვა, როცა ამ ცაში აფერხილ შიჩს ჩაატაც არავინ ჩააგდება. დიდათ სძმწუხაროა ეს მით უფრო, რადგანაც ეს შიჩნი ხშირად თავიანთ ნაჯღაბნს ქადაგებებს საჯაროთაც კითხულობენ მთელის ერის წინაშე, ამით იგინი მრავალ ემაწვილს უკარგაკენ სწორე შესედულობის სიმარტლეს და მის გონებას ათას ჩაიჩს სიმტყუნის ცნობებით ჭკვობაკენ, ეს გაიძვერა არტისტები მთელს საქართველოს იკლებენ და მთელს ერსაც აბურებენ, რომ ეს და ეს კაცი რომ არ დაბადებულაიყო, მაშინ ჩვენ ასე არ ვიქნებოდითო. ყველა ასეთ ქაბულ შიჩებსაც თავიანთ თავები ისე მიაჩნიათ, რომ ჩვენ არ

დაბადებულადაც, მასშინ სსჭართუელა ასე არ დაწინაურდებო-
და, ზოგნი ამბობენ, რომ კეფისის ტყაოსანი არ გვეჭონდეს,
მასშინ ქართული მწერლობა გროშით არ ეღიბება, ზოგი აქი-
ლილა და დამანასა ახსენებს, ზოგი „კისრამიანის“ ზოგი
ბესიკს, ზოგი ალექ. ჭავჭავაძეს, ზოგი გრიგოლ თბუღიანს.
ზოგი ბარათაშვილს და ზოგიც ვინ იცის ვისა და ვის არა
ყუელას ასე მიაჩნია თავის თავი, რომ მე არ ვყოფილიყავი,
მასშინ სსჭართუელა გაქრებოდა. ამინ. რაკი ჩვენი მწერლები
ასე თქობენ, ამიტომ ჩვენ სრული უფლება გვაქვს, რომ
ახლა ვაკითხოთ ისიც, თუ მათგან წინ წაყვანილი საქმეები
რავა იქმნენ? სად არის და ან რა ჩანს ჩვენთ. თვალთ წინ.
აქ უნდა ვთქვათ, რომ ეს გამოჩენილი ცრუ ღიბურალ მე-
ლექსეები არამც თუ სსჭართუელას აღმასწენებელი და წინ წამ-
ყვანნი არიან, არამედ თვით ამათის მოქმედებით და თვით
ნით ჩვენის ქვეყნისა და ერის სსჭმე ერთი და რჩი საუყუნიით
უფრო უკანაც დაწეულა. ეს იმიტომ, რადგანაც ამათ სულ არა-
ფრის ცოდნა არ ჭჭონდათ და თუ ცოდნა არ ჭჭონდათ, მასშინ
ახა სხვა რავა შავ ქვას გააკეთებდნენ. კერძაში არამც თუ ჩვენ-
ბურის მსგავსის ასეთი მესიმდერე დილეტანტები არიან უარ ყო-
ფილნი, არამედ იმისთანა ჰიროც, რეგორიც შიღერი იყო, კომ-
პოზიტორი ბეტსოვენი და სხვანი. ამათ დაბადებას გერმან-
იის ერისთვის რეაქციონურს ბიჯათ ჭფიჭობენ, რადგანაც
ამათ გამოსულას მოჭყვას გერმანიის ერის რეაქციონური მოძ-
რაობა, თუ ვი გერმანიის შიღერს და სხვებს ამავე ხალხის
მონებითი რეაქციონურს ძალეულების ძალათ ჩასთვლიან, ახა
ჩვენ ქართულებს რავა დაგვემართება, რომ ჩვენს მელექ-
სეებზე ვი სუ სხვა შესედულება ვიჭონით და ჩვენ აღმასწენებ-
ლათ მივიღოთ, ისიც ისეთი მელექსეები, რეგორიც იყო ბა-

რათა შვილი, ჭკაკაკაძეები, ორბელიანები და მრავალიც სხვა მისთანები. ნუ თუ საპატრიო იქნება ის ჩვენთვის, რომ ამ პირობებს ჩვენ საქართველოს აღმშენებლების სახელი უწოდოთ. ამდენი მკვლავთებს შემდეგ რა უნდა იყვნენ ჩვენთვის ჩვენი ძეგლები. ვინ ბრძანდებიან ეს ძეგლები მამები და ან რა იქნადაგეს მათ, რა ააღორძინეს თვის ერთი და რა სამსახური გაუწიეს თავიანთ ახალგაზდობის გონებითი განვითარების საქმეს... ბარათაშვილი არის და, მომტირალის, ორბელიანის და ამისე ხომ აღაპირაკი არა დარს. სხვა ძეგლები როგორღა უახსენო. არც ერთ ამ ძეგლებსთაგანს ერთი გვარისნი ჭაჭრი არც კი აქვსთ თვის ლეგსებში გატარებულნი. ერთი ისიც ვმანა, რომ მათ თავიანთ ლეგსებში სადმე ქართველი კაცის სიგვარული მცირედის უაღთაბანდურის პატრიოტობით ახსენონ, ოღონდ ამან კი წარმოსთქვას, რომ მე საქართველო და ქართველობა მიყვარსო, თორემ სხვათერივ ვმანა ამის სამსახური. განდ ეს პირი რომ დაუძინებელი მტერი იყოს, მამინ ამას სამუდამოთ დაივიწყებენ, ხელს მიათვარებენ და არას დროს არსად არ გაიხსენებენ. ჩვენი ძეგლები ისეთი შვილები იყვნენ, რომ რასაც იგინი ვნებას აღუკვდენ თვის ქვეყნას, მის მუათასე წილი სარგებლობა არ მოუტანიათ მისთვის. განა საქები და გამოსახენი არიან ისეთი პირნი მთელის გვარის წინაშე ჭაი ჭაი რომ არ არიანა, მაგრამ რასა იქმს კაცი, როცა პატრიოტობა და სინიდიისის საქმე უსვინიდიისო არისტოკრატთა მამიუნების ხელში ჩავარდნილა. ისეთი პირების სულში, რომელთათვისაც სიმართლე და პატრიოტობა ერთი გრემის თესად არ დათვსდება. ოღონდ ამათ კი ერგოთ რამე, ოღონდ ამათ კი ისარგებლონ, თორემ ქება და დიდება თვითონ იცინან. მოჭყეების ბატონო და რაებს არ ილავარაკებენ, რომ ეს დიდებუნი-

ბოკანი კაციო! მაგრამ გამოჩნდება, რომ იგი ყოფილას საშუალო საუკუნის ტირან პირებისთან უსაღი და მასთანვე მელექსე, რომელსაც თავის მელექსეობით მხოლოდ თავის დროება ცეკვით უტარებია. ასეთ მდგომარეობაშია დღეს ჩვენი მწერლობის საქმე ჩავარდნილი და ვნახეთ მომავალი რას მოიტანს. იმედი ვაა, რომ მომავალი არამც ორ ასეთ მაქებრებს, არამედ თვით ჩვენ დიდ ბუნებოვ კაცების სასულსაც დალევას. ერთის სიტყვით მე აქ ვიტყვი ამას, რომ ჩვენი ძველი ძამები წმინდარნი იყვნენ ყოველ ნაირის მხრით. როგორც განათლების მქონენი და მტოდნენი, ამითიც სომ იგინი საციხელები და სამსახარონი არიან, რადგანაც მათ სულ არაფრის ცოდნა არ ჰქონდათ და შესამეც როგორც მელექსეები ამითიც სომ წმინდა მკვდრები იყვნენ და ყოველ ნაირს ღიბსებას მოკლებულნი. ამიტომ მე სულ უბრალო ქმნილებათ მიმჩნია და მათ სულ არაფრად ვსთვლი.

უნდა ვსთქვა, რომ ყველა ეს გამოჩენილი მაქებათ შვილთ რიცხვი დაბალ აზნაურის შვილებთან შესდგება, ამით რაღაც ბედით თავი მიუღწევით ჩვენთ უმაღლესთ სახლის შვილებამდის. ეს საბრალოები მონაწილეობას იღებენ ყოველ ნაირს იმ საგომბელს მასხარობაში და გონების გასარყენელს ლაზღანდარობაში, რასაც ჩვენში დიდი გზა ჰქონდა გაკაფული. ამ პირების საშუალებით მე ნათლათ წარმომიდგება თვალთ წინ ჩვენი წარსული საუკუნის იაკად-აზნაურობა, რომელი წვრილმანი უზატოხსნო ჩარჩი პირები თვით მეფე ერეკლეს დრომდის სცხოვრებდნენ და რომელთა გონებითი ლტოლვილებას მხოლოდ სისხლის ღვრა წარმოადგენდა, ხლმების ჩახა ჩუხი, ანუ სადმე ბრძოლის კვლზე თოფების და ზარბაზნებისაგან დანაცალის ბოლის კვამლისაგან ჰყარის შეკვრა და ცის დაბნელება. ნუთუ შეეფერება მეცხრამეტე საუკუნის ასაღვასდა

კაცს, რომ იგი თავის ფრთა გაუშლელის ჰატრიოტობის მე-
ოხებით ასეთ პირებს საუკეთესო კაცებათ სთვლიდეს და მთე-
ლის ურთი წინაშეც აქებდეს... ეს პირნი ყოველთვის უფრო
ძველის მომხრენი არიან, სხადს მიუხდობელის თვალთ უმზე-
რენ, რადგანაც სხალში იგონი ბერის ისეთ რამეს ხედავენ, რაც
მათის იგივეთ მათვის მეტათ მანებელი და საზარალაა. ეს
შეიძლება რომ მართლაც ასე იყოს, მაგრამ იმასაც ვიცრუვით,
რომ ეს იქმნება მხოლოდ მათთვის. რადგანაც წარსულისთანა-
დროები მხოლოდ მისთანა ხალხს ჭფინავდა დიდებს, ძალას და
შემძლებლობას, რომელსაც უფრო ჰატარა მეტი ავანგუერა გამ-
ჭრინახობა შეეძლო გამოეჩინა. მეტი ოსტატობა და სხვანი.

ქართული გლოვნა.

(ნილო კასრადის სიკვდილის გამო)

ამ უკანასკნელს ხანებში, ქართველ განათლებულს სა-
ზოგადოებაში და მწერლობაში ერთობ მკაცრის ხასიათით
აღიარებინდა ძველებური ქართული მასხარული მსგავსი კენეს-
გოდება, უფრო უკეთ რომ ესთქვათ: იმერულ-კრემანტულ მას-
ხარობის მსგავსი გამოტოვვა ტირილი! ერთის სიტყვით, ჩვე-
ნის ძალაღ სმიან ბობაღა ცრუ ჰატრიოტთა მეოხებით ჩვენი
გონებითი მხარეების განვითარება ისეთ წერტილზე მისულა და
ისეთ ნაირის გრძობებით აღიარებულა, რომ დღეს ქართველ
საზოგადოების გონებითი ჭარბობების წარმომადგენნი მხოლოდ
ძველებურს გლოვნა კენესას მისცემიან და მხოლოდ იერქმისებრი
გოდებას. ეს გლოვა ტირილი ჩვენში მალე ისე გარდიქცება,
რომ ჩვენი არისტოკრატიული ჰატარა მწერლები და მათი თაყვანის
ძველებური წყნარი ჰატარა ტუსღანგები მალე განსაკუთრებითი ხე-
ლობათ შეითვისებენ და მათნი კი მშვიდობით ცრუხლების საქმე

და უურაადლების მიზერობაკ. ჩვენს გამოცემას სულ სამკლავიანრო
დრო გამოშვებათ გარდააქცევენ და ყოველს გამოცემაში დაბეჭ-
დილი იქმნება ან მიტვალეულზე წარმოთქმული სიტყვა, ან
გოდება, ან ლექსი და ან თფილი გრძნობიერი შესხმა. მე გი
ასეთ გამცელაკ ამბებს სიამოვნებით ვეგებები და სიამოვნებით-
ვე მავანდება დობროღუბების სიტყვები:

გვის სიკვდილსაცა უწინ გმიშობდი,
ის მოხუცები აღარ სცხოვრებენ,
რასაც ძველებურს მე ჰატივს ვსტემდი,
სულ მათთან საფლავს განისვენებენ.

ჩვენი ძველი ქართულ გამოჩენილი აქსაკოვ, სუვარინ,
ბატალინ-ტიტოვიები ისეთ მომტირალ დუდაბრებათ გარდააქ-
ცნენ, რომ სიცა გი ვინმე გარდაიცვლება, ბრალანი იქმნება, თუ
უბრალა, ესენი მასინათვე ერთ საოცარ მწუხარე ტირილს
მოერთავენ და კენესა გოდებას დაიწყებენ. რომ ვაით. ჰაით,
დავიღუბნით, დავიქცით, დავნელდით, მიწასთან გავსწორდით,
ცა გავვიშავდა, მზე დაგვიხელდა, ვარსკვლავი მოწყდა, მთავ-
რე გაქრა, ქარი ადგა, ნიავგარი მოვიდა, და ნამდვილი ქარ-
თველობის წარმომადგენნი დუდა ქართულ ქალებიც განგეშორ-
დნენ და წავიდნენო. ასეთის გოდებით და ქადილით ესენი ისე
იმოქმედებენ და ხალხსაც ისე აჩვენებენ, რომ თვითქოს ეს
ქაღნი თუ მოხუც-გაცნი შესანიშნავი დიდი ვინმე ყოფილან,
თავანთის მეტადინეობით და მოქმედებით თანხანნი თვით
ეკრძის მრავალ შესანიშნ ვიჩებისა, მაგრამ საქმე სიტყვასზე
რომ მივიდეს, მასინ გი გამოვა, რომ ეს ვიჩი არცაა გა-
მოტირების ღირსი ყოფილა და არცა რა ვისიმე შესანიშნ კა-
ცის შესადარი... ეს ყოფილა მართლაცა და ძველი დროის
აღამიანი, იმ შესანიშნ დროებისა, როცა ჩვენი წარსული სკ-

უკუნის ტკბილი მამებოც მოესწრნენ, რომელნიც ყოველთვის და ყოველგან სულ ებუდათ იყვნენ გადაჭტეულნი და ერთავათ სულ ძველს დროსა და ძველს ამბებსე ლაპარაკობდნენ. ეს დიდების მთენი და ქართველობის უკანასკნელი სასის წარმო-მადგენნი ისეთი მამულის მსხვერპლნიც ყოფილან, რომელთაც მთელს თავიანთ სიცოცხლეში სხვა საბრალე პირისთვის ჩა-ლის ფასის სიკეთე არ გაუკეთებიათ, ამათ თავიანთ ხარბის თვალთ უტენიათ თავიანთი ქისები და სვიკრები. გამდიდრე-ბულან და უწყალოთ უწყუნიათ სხვის ტვინიდან უკანასკნელი სისხლის წვეთნიც, მაგრამ ბოლოს ესენიც დასოცვილან ისე, როგორც მის ფესთა მტერათ ყოფილი მონა. ამისთანა ცოდ-ვილი პირი და თავის საბრალე საქართველოს ერის დამნაც-რებელი და დამწიოკებელი ჯი სდება სამაგალითოთ და სახსოვ-რათ, ეს რასაკვირველია მხოლოდ მათსაკე მოდგმის შეილებაში და დღეს ხომ ამ ხალხთა შეილებს უკავიათ ჩვენი მწერლობის და-ლა. ამიტომ მოჭყვებიან მრავალნი და დაიწყებენ გოდებასა და კენესა ტირილს იმის შესახებ, თუ ეს ცხოვრებული რა დანაკ-ლისია ქართველთათვის, ყველა ამებიდან ის შეიძლება გამოვი-ყვანოთ, რომ ამ პირებს მიტომ უგლოვნიათ ეს ძველი მამანი, რადგანაც ისინიც ისეთისაკე ხასიათებით ყოფილან გარე მო-ცულნი, როგორც ჩვენი ჩიტუნია და გვრიტუნია მწერლები, თორემ რამდენი მაგალითი იყო, რომ ჩვენში გარდაიცვალნენ ბევრნი შესანიშნავი პირნიც, მაგრამ მასზე ხმა არავის დაუძრავს.

ამა გავისხენოთ ყურნალ «იმედისა». რედაქტორის ამბა-ვი, ამის გარდაცვალების საქმე, მოვიგონოთ ისიც, თუ ჩვენი საჩუკე მამები რა დღეს აყენებდნენ ამ ყურნალის არსებობას და როგორ ეღობებოდნენ წინ, რომ ეგები მით ხელი შეეშალათ და მოესპოთ იგი ძალე. ეს ასეც იქმნა და ჩვენებურს ქველთ

დიდებულთ მამებს ძალე აუსრულდათ ნატურა, ესენი ძალე მო-
ესწრნენ «იმედის» დამარხვას, მოესწრნენ თითქმის რედაქტო-
რის სიკვდილსა და ამაებისაგან ეს გამოჩენილი გმირები ისეთ
აღტაცებაში მოვიდნენ, რომ მეტი სინჯარულისაგან კინადამ
იციხეს. ამის გულისთვის ესენი ვინ იცის რას არ შერე-
ბოდნენ. ერთ დროს საჩქემ იქამდის მიადწია რომ დ. ბაქრა-
ძეს ერთი ისტორიული სტატია «იმედის» რედაქციისაგან
უკანვე მოათხოვნიეს, რომ მე აღარ მისურს, რომ ჩემი სტა-
ტია «იმედში» დაიბეჭდოს. ხეტა ვინ ატანდა ძალას, რომ
ჟურეთ გარდასცა და ბოლოს კი უკანვე დაბრუნებას სთხოვდა,
გამოხინდა, რომ ჩვენ გამოჩენილ მამა ზედაგოგებს შეეჩვილათ,
რომ «იმედში» სტატია რაგორ გარდაგიცნათ დასაბეჭდათო.
ეგ ერთი სამარცხვინო საჩქეა და თავის მოსაჭრელია, წერი-
ლის დასაწყისი მანც დაიბეჭდა «იმედში», ამის შემდეგ საჩ-
ქე იქამდის მიიყვანეს, რომ ბაქრაძეს „დროება“-ში წერილი
დასაბეჭდვინეს და თვისი ჭაზრი აგომბინებს, რომ «იმედის»
რედაქციისათვის მე ჩემი სტატია დასაბეჭდათ არ გადამიცია
და ეს რაგორ მოხდა, რომ „იმედმა“ დაბეჭდა. ამასვე
ბაქრაძემ „იმედის“ რედაქციისაგან ვასუხი მიიღო. ვასუხთან
წერილის ბოლოც დაუბრუნეს. თუ სად უნდა დაბეჭდათ ეს
ისტორიული ძველი წერილი ამას მკითხველი ვარგათ მიხვდება.
ამისთანა მიხედულებისა და საჩქეების შემდეგ ერთმა ქართველმა
ზოგოტ გერენალ ვატრიოტმა „იმედის“ ნომრები დიდის მწუ-
ხარებით უკან დაბრუნა, რომ დავბრმავდი და თქვენი ნომრე-
ბის კითხვა აღარ შემიძლიანო. ნუ დამემდურებით, ნულარ გა-
მამიგზავნითო. ამებს გარდა ვინ იცის სხვა რაები არ მოხდა.
დღევანდელმა ქართველის საზოგადოებისაგან ნაქებმა ბატონმა
ურბნულმა (ხიზინაშვილმა) „იმედში“ დაიწყო პირველად წერა.

სიზანაშვილს პირველად «დროება-ივერიისთვის» ეგზავნა წერილები, მაგრამ აქ მის წერილებს მთელი წლის განმავლობაში ბეჭდვა არ ღირსებოდა. არ ღირსებოდა, რადგანაც წერილები უღირსათ ეცნათ. ასეთის საქციელით შეურაცხყოფილ სიზანაშვილმა ქართულს ენაზე წერას თავი დაანება თურმე. ბოლოს როგორც იქნა ეს დაწუნებული წერილები „იმედში“ დაიბეჭდნენ. დაბეჭდვის შემდეგ ჩვენმა ზოგიერთმა მამებმა სიზანაშვილს სხვა ნაირათ შესაგეს და ცოტა არ იყოს ბადეც ესროლეს, ბადეში რასაკვირველია იგი ძალე ვერ გაება, რადგანაც „იმედის“ რედაქტორის სცხვენოდა. სცხვენოდა მიტომ, რადგანაც „იმედის“ რედაქტორმა გააცნო ეს ვაჭი ქართველ საზოგადოებას და აბა ამისთანა მოქმედების შემდეგ სიზანაშვილს ნუ თუ ეპატიებოდა, რომ „იმედში“ თანამშრომლობა უარ ეყვა. პირველ ხანებში გი მართალია ეს ასე არ იყო, მაგრამ მცირე ხნის შემდეგ გი ეს ვაყბატონი გადაბრძანდა სხვა ტანტზე საცეკვო საჯდომათ, ასევე დაემართა ბ. ს. ჭრელაშვილს, სწორეთ სამარცხვინოა და საგმობი ის, რაც ამ ვაჭებმა ჩინი დინეს! ნეტა ვინ ატანდა მათ იმის ძალას, რომ ესენი ერთ დროს მთელს ქართულს მწერლობას უარს ჭყოფდნენ და ჭკიცხავდნენ და ან ნეტა ვინ რა მოუხერხა მათ ისეთი რამ, რაის საშუალებით ივინი გუშინდელს თავიანთგან გმობილს და უარყოფილს გამოცემაებს და ვაჭებს აჭებენ დღეს! ნუ თუ ჭრელაშვილისთვის სირცხვილი არ არის ასე გადაბრუნება და კანის გამოცემა, ნუ თუ მან არ იცის, რომ ასეთის მოქმედებით ყოველთვის ფონს ვერ გავა. მე ამის სამწერლო ღირსებას არ ვეხები, მე მხოლოდ ის მაკვირვებს, რომ „იმედის“ ჭრელაშვილი ასე გაუიმედოვდა და სწერს ისეთ რამეებს, რაც მას არ ეკადრება და რომელნიც საშინლათ ლაფში ჭსურიან მის წინანდელს წერილების უმეტეს ნაწილს, რომელნიც „იმედში“ არიან დაბეჭდილნი.

«მეხედე აიმ გაყვაცსა, დაბლა რომ იხრის ქედსაო:

ლოცულობს ღაღადს, მუხლს უყრის თავის გუშინდელს მტრებსაო,
მაგრამ იგი ზეცამა გონში ჩააგდო დღესაო,

ზეგარდმო თვალნი აუხსნა და... გვერდს ახლა მტერსაო,
ახლა მიხვდა, რომ ის გუშინ სჭამდა თვის გუდით ერთსაო,
და დღეს ის ზიზღით აფურთხებს გუშინდელს საქმეებსაო.

ასევე დაუმართად სწორეთ მრავალს სხვა ქართველ მწერ-
ლებსაც. ერთის სიტყვით ეს გამომჩენილი გმირები ყოველ-
ნაირათ მოღვაწეობდნენ იმის გამო, რომ ეგები „იმედის“
აჩსებობისთვის ბოლო მოეღოთ. ესენი ამის გამო აწაფერს
ცილის წამებს და მასხარათ აგდებს ალარ კრიდებოდნენ და
ყველაფერს კადრულობდნენ და ბეჭდავდნენ. მკითხველ საზოგა-
დობას ხომ გუელი აუცრუეს და „იმედს“ აღარავის აწერი-
ნებდნენ, მაშინ თვით თანამშრომლებს გადაუგდეს ბაბუ და გა-
დობიერეს თვისკენ. ერთის სიტყვით ყურნალს ბოლო მოუღეს
და მით გაიხარეს თვით. ახლა არ შეიძლება, რომ ვიკითხოთ
ისიც, თუ ამ ყურნალმა ნეტა რა დააშავა, რა მოძაგვდინებელი
ცოდვა დაიმსახურა ამ ფატრიოტების წინაშე, რომ ამის
აჩსებობას ესენი ასე სსსტიკათ სდევნიდნენ. ამასე ჩვენ აქვე
მოვიყვანთ. ამ ყურნალმა ის დააშავა, რომ საქართველოში
პისარკეის ჭაზრებს ჭჭადაგებდა და ავრცელებდაო. ჩვენი მწერ-
ლობის ზოგიერთ მელექსეთ უარყოფას, და ჩვენი წარსულის
გმობასაო, ძველი მწერლობის მასხარათ აგდებს, ვახუშტი
ვახტანგების უარყოფას, ძველს მეფეებში ტირანულს მოქმედე-
ბას გარდა სხვას ვერაფერს ხედავდაო. გარდა ამისა მოჭყო-
ლიან და რაზუდაც გნებავთ და არა გნებავთ ესენი არახუნებუ-
ნო! მელექსეები ამათ არა სწამთო, ესტეტიკა, ხელოვნება,
ჩვენებური ისტორია და აბა რა სამრახისია, რომ ამისთანა

ყოფნის არსებობა უარყოფთ. ამბებს ბრძანებდნენ ჩვენი გამონიერი ძველი მეცნიერები და ასეთსავე მიმართულებას და მოვალეობასაც ასრულებდნენ ივინი, რადგანაც რიცა «იქედის» რედაქტორი გარდაიცვალა, მაშინ ამათ ,,დროება“-ში მხოლოდ ათი სტრიქონი დაბეჭდეს იმის შესახებ, რომ ესა და ეს პირი გარდაიცვალა. ამასაც არ დასწერდნენ, რომ ამ დროს ,,დროების“- რედაქციაში ერთ თანამშრომელთაგანს ხმა არ ამოეღო და რედაქტორისთვის ძალა არ დაეტანებინა. ივინის გმირებმა. რეგორ მოიქცნენ. ვისაც კი გადაეკიდებინ და ვისაც კი ამოიღებენ თვალდასმ, მაშინ ეს კაცი გინდ რომ თავით ფეხმდის საზოგადო საქმეს შეეწიროს და ამავე საზოგადოებას უძღვნას თვით თავის თავი და სიცოცხლე, ესენი ასეთ კაცს არსად არას დროს სახსენებლათაც არ ახსენებენ ასეთის საქციელის თვისების პირნი არიან ჩვენი მუყვე მწერლები, იმ დროს, რომელთათვისაც ტირილი, გლოვნა და კვნესა თითქმის ხელობათ გადაქცეულა და საცა კი მათი წრის ვინმე გარდაიცვლება, ესენი მაშინათვე ერთ საოცარს ღრიალს ასტეხენ და გლოვნა ტირილს დაიწყებენ. რასაკვირველია ესენი გლოვობენ უფრო ისეთ პირებს, ვინც ნამდვილი ძველი ქართველი ხასიათის კაცია, ვინც მკვლარი მიმართულებისა არის, ვისაც სწამს, რომ ვახტანგიც კარგი იყო, ბაკრატიც, დიმიტრიც, თამარ მნათობიც და ზაქი ჭამიაც. ანუ ის პირი, ვინც მხოლოდ ამათ დრო გამოშვებითი გამოცემის მისცემს დახმარებას, თუ ფუფით და თუ წერილებით, ანუ ასეთ პირს, რომელიც ხანდისხან თითო ორჯერ რამეს დასჯილბის და იქ გულ ამოკვებით იტირებს ჩვენ ძველს სიწამსდრეს, ჩვენებურს ძველებურს კინტოურს ახანოების და ორთაჭალების ღხინებს და ანუ ისეთ პირს, რომელიც საქართველოს ძველს

დახატულ წარმომადგენ ციხე კოშკით მდებარეებს თავის თფი-
ლის ჰატრიოტულის ცრემლებით დაბეჭურ დახმავს. იტყვის,
რომ ქართველობა მიუვარს, მიუვარს და კიდევ მიუვარსო, მი-
სის სიუვარუდით კვდები და დღე და ღამ თავბრუ მეხვევას.

ვისაც სურს, რომ თავის თავი თავის სიკვდილის შემ-
დეგ ქართველ ცრუ ჰატრიოტთ წინაშე სამხსნოკრთ გახადოს,
მაშინ მას ურჩევ რომ ასე მოიქცეს, ზირველათ აქოს ჩვენი
ძველებური სიწამხდრე, აქოს ჩვენი ძველი მეტნიერები, ადიდოს
მათი სახელი, უძღვანას მათ ქება, დიდება და სხვანი. ამას
უარდა მიჭყო ლექსების წერას ხელი და დაიწყო იმის შესასებ
გოდება, რომ საქართველოს მთები ცაშდის აწუღან, იქ ყოფ-
ნები ბუდობენ, არწივები, დათვები, ძვლები, ტურები, გაზაფ-
ხულზე მშვენირად მწვანდება ბაღასი, ფრინველნი ჭიკჭიკს
იწეებენ, წულები დიდდებიან, საშინლათ მოქოთქოთებენ, რა-
დაცა რამეებს მოუთხრობენ, ანუ აქონ ზოგიერთი ჩვენი ახ-
ლი დროის მწერლები, ასწიონ იგინი ცაში და სთქვან თა-
ვიანთის ტვინის ღიტიინით, რომ ესა და ეს მწერალი არ და-
ბადებულყო, მაშინ საქართველოს ღვარი წაღვევადო. ასე-
ნოს კიდევ ფარნავაზ მეფე და ასეთ ზირებს ლექსები მიუძღვანას
და სხვათრივ დავარწმუნებ მას, რომ იგი რაც უნდა მანებელი
იყოს საზოგადოებისა, მეკლეფავ ძვლევავ, მფლეთავი თავის
მომძებისა და უსამართლოთ გამეკლეფენა ჩვენის გლეხების,
მანც ამ პირის ყოველ ამ ცუდ რამეს მის სიკვდილის შემ-
დეგ საქოთოდ დაივიწყებენ და მოჭყვებიან, რომ ცხონებული
რა კაცი იყო, უწყინარი, უჩივარი, უნებელი და სწოკეთ ნამ-
დილი და ჰატროსანი პირიო. ამ ძვლექსეს თუ ჰროზის
ძვლახნელს ერთი ორიოდ რამე გრეშიც დაჩნება, რომ თავის
სიკვდილის დღეს ქვლებიც მოხეხსდა და იქ რამდენიმე ცრუ

პატრიოტ მუკლავი - მტკვლავიებმა მუცელიც უამოიღეს და
ამოიტყუეს, მაშინ სამ მიცვალებულის ბედს ძალეიც არ
დაჭყუეს. მიცვალებულს დასასაფლავებლათ მთელი სრლვა გაჭ-
ყვება ამ პირებისა, მაგრამ ეს გამომჩინილი მამულის გულშე-
მატკივარი პატრიოტები აქაც ოსტატურათ მოქცევიან, ეს
გმირები და არტისტები მიცვალებულის გუბოს ხელსაც არ
ასლებენ, მიცვალებული მანც დაბალი სალხის წასაღებათ ხდე-
ბა და ესენი გი მიცვალებულს უკან მისდევენ პატრიოტის საცემ-
ლათ. სადილზედაც ესენივე გამოიჭიმებიან წინ და დაბალი
ხალხი გი, ანუ მდიდართ დამაჩხველნი გი მშვიკები მიდიან
თავ-თავიან სასლისა და საქმისაკენ. რადგანაც მათ იქ არაგინ
მიუშვებს ასლა ქელების შემდეგ უნდა ნახოთ ეს ტვბილი
ცრუ პატრიოტები თუ რას იზმენ, გამოცემაებს გააჭრლებენ
იმითი, თუ სადილზე რა ჭამეს, როგორ დასტებენ, ვინ ადღე-
გრძელეს, ანუ რომელი მიცვალებულის შესანდობელი დალიეს
და ანუ რა ლამაზათ შეეჭნენ ქელებსა. ამ ლამაზაკით ქელების
გამკეთებლისთანა კაცს დედამიწის ზურგზე გააჭრებენ და მისს
მზგავსსა და ცალს ვერავის ნახვენ. ამისთანა ოსტატობით ეს
მუცელ-ღმერთა ჩათუქსნები რასაკვირველია ჭირისუფლებსაც
ატუფილებენ და ქვეყანასაც, მაგრამ საქმე რომ გითხვასე მივი-
დეს და მათ კაცმა ჭკითხოს, თუ განსვენებულს რა მიუძღოდს
მაგეთი და ან მის ჭირისუფალმა სად რა მშვიკები გაამდო-
ვო! ამ თფილის პატრიოტებისაკან თქვენ მაშინათვე ისეთ რა-
მეებსე მიიღებთ პასუხს, რანს შემდეგ ძალაუნებურათ ხმა
უნდა გაკმინდოთ. თუ მიცვალებული ოდესმე მწერლობაში ყო-
ფილა და ორიოდ რამეც დაუჯღაბნია, ამაზე მოერთავენ, რომ
მწერალი კაცი იყოო, ლექსებს სწერდაო, და წარსულს აქე-
სებდაო, ბევრი რამ კაი უჭმნიაო. დიდი პატრიოტული ჭახრე-

ბის კაცი იყო, თავადსა და გლეხს მკაცრად ათანასწორებდა ერთათ, მაგრამ უდროვით გარდაიცვალა ეს პატრიარქული დემოკრატი. ყველა თავის გრძნობები და პოზიტივეური მეცნიერებანი გულშივე ჩაჩხა ჩამარხულით, რხ, იმას რომ უცოცხლა, მაშინ ვინ იცის ის რას ან იზავდა. ესენი ისეთის დანახებით ისე შორს წავლენ და ისეთს პატრიარქულს მორეკშიაც შესტოპვენ, რომ უმეცარს პირს, რომელსაც იქმნება ორი ცნობის ერთად გადაბმა ვერც კი შეეძლებოდა, ამას გამოსატვენ ერთ უდიდეს და უზარ მასარ ყათარან მეცნიერ პირათ. მცოდნე ყველა მეცნიერების კითხვების, მასთანვე მნატურელს მრავალ ნაირს ჭარბობების აღორძინების და მსურველს თავის ჭკეუნიის ერის სიკეთის და მეცნიერების. ასეა დაყენებული ჩვენი მწერლობის სჯმე და ვინც ამათ წინააღმდეგ იტყვის რასმეს, ვაი იმისი ბრალი, ამ ჭკეუნიის პირზე უდროვით ხსენებას გაუჭრობენ, ცოცხალსვე ხანჯლის წვერზე ააგებენ. . . თუ ეს გამოსატირი პირი ისეთი ვინმე ყოფილა, რომელსაც მწერლობაში მონაწილეობა არ მიუღია და არცარა სხვა ვაი სჯმე უკეთები რამე, მაგრამე მის მაგიერ ეს პირი მათი წრის კაცი ყოფილა და თუ ეს პირი თავის სიკვდილის წინეთ ამოთვის მცირე ოდენ რამეს დასტოვებს, მაშინ მშვიდობით ცოლო და შვილო, თუ ამ პირს როგორ აამაღლებენ ესენი, ცში ასწევენ და ერთის დიდებით და ქებით გააცნობენ ჭკეუნიას. ისიც უნდა ესთქვათ, რომ უმეტეს ნაწილს ასეთს ჭამბახობას ეს გმირები უფრო იქ ჩადიან, სავა მათი ნაცნობი პირები არიან და უფრო უკეთ რომ ესთქვათ მათი ჭიშისა, თორემ რამდენი მაგალითი მომხდარა, რომ ბეგრჯერ ბეგრს აღაგას გარდაცვლილა ბეგრი შესანიშნი მწერალი და საერთო პირიც, მაგრამ ამათ შესახებ მათ სიტყვაც არ დაუძრავთ. ეს იმი-

ტომ რადგანაც ეს პირნი პირველნი მათი წირის კაცნი არ ყოფი-
ლან, მათი მიმართულებისა და მეორე მიტომ, რადგანაც ეს პირი.
მათვის უცხო ყოფილა და ისინი ამას ვერაფერს განმარჩე-
ბოდნენ თავიანთ ქეშელა მუცლისთვის. რამდენჯერ იყო ისეთი
შემთხვევა, რომ ჩვენში გარდაიცვალნენ ისეთი პირნი და მწე-
რალნი, რომელთა ხასიათები და გრძნობებიც ნამდვილის ზე-
ტირისებით იყვნენ სავსენი, მაგრამ ამათი სიღატაკის მეორე-
ბით არსად არავის სიტყვაც არ დაურავს, არავის იგინი არა-
ფრათ უხსენებია და არავის მისთვის გვირგვინებით არ მოურ-
თავს კუბო, რისთვის, მისთვის, რადგანაც ეს საწყალი თა-
ვის სისაწყალოთ ბევრის გუტ მამღრიანთ შვილთ წინაშე მკვდრათ.
ყოფილა ხმობილი. მაგალითად მომხდარა, რომ გარდაცვლი-
ლა ასეთი პირი, რომელიც ბევრს გაიმკრა ზატრიოტების.
თვალში ჩაღათ ყოფილა მიღებულნი და ამ პირსაც ამიტომ
ჩვენს მწერლობაში მონაწილეობაც არ მიუღია, ამის ნაცვლათ.
იგი ყოფილა სამაგალითო ჩინებული კაცი, საყვარელი შვილი.
თავის ქვეყნისა, თავ გადადებული მთელის საზოგადო საქმე-
ბისთვის, ეს განურჩევლათ უცქერდა ყველას და განურჩევლათ.
საწმინდობისა და ტომობასაკე ნატრობდა ყველასთვის სიკე-
თეს. ეს სამაგალითო შვილი თავის ცხოვრებას ისე ატარებდა,
რომ ოდესმე ამას ფული ან სხვა რამ ჰქონიყო, ეს ამ უკა-
ნასკნელს ფულსაც არავისთვის არ დაიშურებდა, ამ საწყალი.
შვილის სახლის კარები ყოველთვის ღია იყო სხვა და სხვა
გაჭირებულ პირთათვის. ეს ჩინებული შვილი ისე იყო მომ-
ზადებული და აღზრდილი, რომ ეს თავის სახლში და ჯიბე-
ში თითქმის შეურყევლათ იტავდა იმ სწავლა მოძღვრებას,
რომელიც ოდესმე კაცობრიობას გზაში დახვდება. ასეთი ჩი-
ნებული შვილი კი კვდება და ამის მოქმედების მაგალითები
ჩვენთვის სრულად უყურადღებოთ ხდება, მის სიკვდილით

ჭრება სამუდამოთ მისი სსენება და მისი ჭყრებიც იკარგებიან ჩვენთვის უმნიშვნელოთ, მას არავინ არაფრათ ხსსენებს, მის მავალითების მოგონებას არავინ სჭირებს, მის მიმართულებას არავინ არჩევს, მის უდიდეს განათლებასაც არავინ აქტებს ყურადღებას და მას საფლავებენ ისე, როგორც ერთს უკარგის წამე მოძულეებს სივით. ასე საფლავებენ ისეთ კაცს და ასე დასაფლავების გარდა სშირად ჭკიცხვან მას კიდეცა, რადგანაც იგი ჩვენს სავგარტომო კითხვებს ზურგს აქტედა და უფრო ისეთ სწავლა მოძღვრებას მისდედა, რაც ჩვენს საკუთარის ინტერესების დაცვისათვის მავნებელია. ამისთანა განვითარებულს ვიხს. განვითარებულს ბეკრ ნაიხს თეორტიულს და პრაქტიკულს მხარეებში, განათლებულს ნამდვილის რილურის ცოდნით, გაწვთინილს ხსალს პოზიტიურს მეცნიერებაში, განცობილს მთელის მეტრამეტე და მეცხრამეტე საუკუნის ეკოპილთ მეცნიერთ დასებამს, მებრძოლს ძველს ბეკრ ნაიჩი წესებისას, მუსკრულს ძველის კერპებისას და სხვა ათას ნაიხს ამ გვარს განუენებულს და უხილავ რამეების უარის მყოფელ საყარულ შვილს კი მტრად ხატვენ და კიცხვითაც იგონებენ. რომ «მასზე განა ხმის ამოება დიხსა». საზოგადოდ მას რა გაუკეთებია, საზოგადოების წინ მას რა მიუძღვის. ე. ი. ერთ ერთი ჭართულის გამოცემისათვის ერთი კორესპონდენცია, ან ერთი ფელეტონი, ან ერთი ლექსიც არ დაუწერია. დავიფიცამ პატრონებს, რომ ეს ჭეშმარიტი საბუთებია. თურმე ჩვენში საზოგადოების მოსამსახურე კაცათ მოლოდ ის ვიხნი ჩაითლებიან, ვინც ორიოდ რამ ამოღლანურს ლექსს დასჯლანის, ანუ ეკოპილთის ენიდამ რამე წუწურს შინაახსის რომანს გადმოსთარგნის, ანუ დაბალი ერის გონების გასარყუნელს პიესას დასწერს, ან ფელეტონს დასჯლანის და ან კორესპონდენციასა, ამავის გარკითად კაცმა როგორც უნდა ილვას და როგორც უნდა იშრომოს, მან თუნდ რომ ამ შრომას თავიც შესწიროს და შეაკლას, მანც მის შეწირვას და სიკვდილს ჩვენის პატრონებისაკან კერძო დანიშნულება მიეცემა და არავინ არაფრათ ჩავგლებს.

894.63.09

ქ 551

ფსიქო სისიე შესყრო.